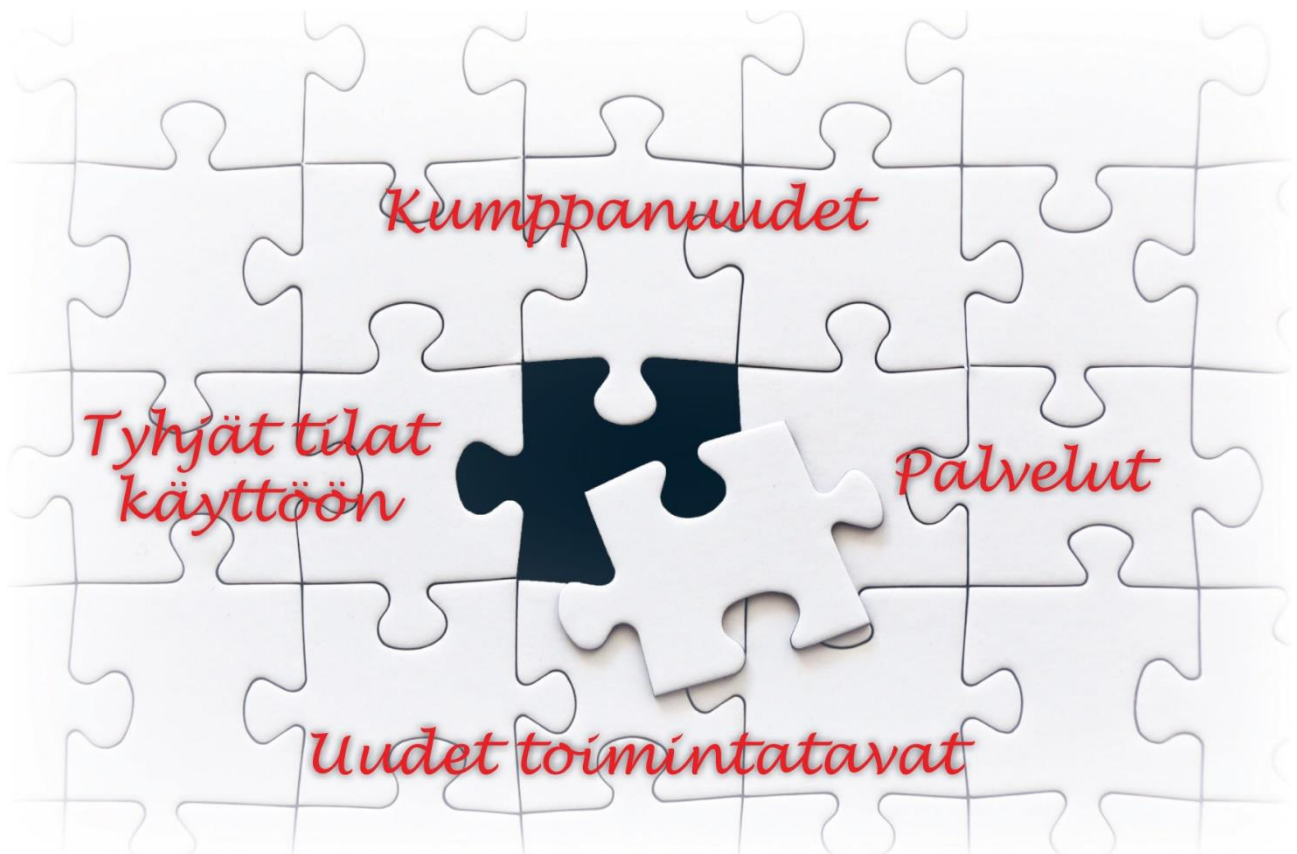

Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeen loppuraportti

1.10.2017 – 29.2.2020

SISÄLLYSLUETTELO

1. Hankkeen toteuttaminen ja hallinto	4
1.1. Yhteenveto hankkeesta	4
1.1.1. Hankkeen käynnistäminen	4
1.1.2. Tavoitteet	4
1.1.3. Työskentelymetodi	5
1.1.4. Hankkeen toteutuminen	5
2. Toimenpiteet	6
2.1. Pilotit	6
• Sukeva	6
• Varpaisjärvi	7
• Kangaslampi	8
• Vesanto	10
• Rautavaara	11
• Kuopio	11
- Karttula	12
- Muuruvesi	14
- Vehmersalmi	15
2.2. Muut toimenpiteet	16
2.2.1. Viestintä	17
2.2.2. Opintomatka Vuolenkoskelle	17
2.2.3. Osallisuuspelejä	18
2.2.4. Hankkeen tulosten levittäminen ja päätösseminaari	18
2.3. Toteutusoletukset ja riskit	18
2.4. Yhteistyökumppanit	18
2.5. Tuotokset ja vaikutukset	19
2.5.1. Pilotit	19
2.5.2. Muut tuotokset ja vaikutukset	21
• Osallisuus	21
• Kumppanuuspöytä	21
• Järjestöpuu	21
• Maaseudun palveluiden uusi konsepti	21
• Liikennepalvelut	22
• Vapaaehtoistoiminnan kehittäminen maaseudulla	22
• Kohteena maaseutu – abstraktikirja	22
• Määrällisiä tuloksia	22

3. Arviointi	23
3.1. Väliarviointi	23
3.2. Loppuarviointi	23
4. Haasteita ja havaintoja	23
4.1. Haasteet	23
• Yhdyskunta- ja väestörakenne sekä palvelut	23
• Resurssit	24
• Hyvinvointi	24
• Yhdistys- ja vapaaehtoistoiminta	24
• Kehittäminen	24
4.2. Havaintoja	25
• Palvelut ja toiminta keskiössä	25
• Voimavarana yhteisöllisyys	25
• Luottamus ja sitoutuminen	25
5. Esitykset jatkotoimenpiteiksi	25

Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

1. Hankkeen toteuttaminen ja hallinto

Hankkeen nimi: **Kirkonkylät palvelukeskuksina**

Hankkeen toteuttaja ja hallinnoija on ollut Kehittämisyhdistys Mansikka ry. Hankkeen rahoittajia ovat olleet ELY/maaseuturahasto ja Pohjois-Savon liitto/Pohjois-Savon kehittämisrahasto.

Hanke käynnistyi 1.10. 2017. Hankehakemuksen mukainen päättymisaika oli 30.11.2019. Hankkeelle haettiin jatkoaikaa helmikuun loppuun 2020. Jatkoaikahakemuksen perusteina olivat toisen työntekijän irtisanoutuminen elokuussa 2019, pilottien työskentelyn keskeneräisyys sekä hankkeen tulosten levittäminen.

Hankkeen hallinnoijana on toiminut Kehittämisyhdistys Mansikka ry, joka on vastannut hankkeen kirjanpidosta ja maksatushakemusten teosta. Käytännön toimenpiteiden toteutuksesta ja raportoinnista ovat vastanneet hankkeen työntekijät. Pilottikohteet ovat vastanneet paikallistason toimenpiteiden toteutuksesta. Hankkeella on ollut seurantaryhmä, jonka jäsenenä ovat olleet hankkeen rahoittajat, pilottikohteiden edustajat, Leader-ryhmät sekä muutama sidosryhmien edustaja.

1.1. Yhteenveto hankkeesta

1.1.1. Hankkeen käynnistäminen

Hankkeen alussa hankkeeseen rekrytoitiin kaksi kumppanuuskehittäjää, joista toinen aloitti työt 1.10.2017 ja toinen 2018 vuoden alussa. Hankkeen alussa käynnistettiin pilottihaku. Tietoa pilotiksi hakemisesta lähetettiin kaikkiin Pohjois-Savon kuntiin ja Joroisiin. Hakemuksia Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen pilottikohteiksi saatiin yhteensä 13 ja kiinnostuksensa osoitti lisäksi neljä kirkonkylää/kuntaa. Piloteiksi valittiin kahdeksan kohdetta etukäteen laadittujen kriteerien ja hakemusten sisällön perusteella. Valintaraati koostui rahoittajien, Leader-ryhmien sekä keskeisten sidosryhmien edustajista. Piloteiksi valittiin Sukeva Sonkajärveltä, Varpaisjärvi Lapinlahdelta, Kangaslampi Varkaudesta, Muuruvesi, Vehmersalmi ja Karttula Kuopiosta sekä Vesanto ja Rautavaara.

1.1.2. Tavoitteet

Hankesuunnitelmassa tavoitteeksi asetettiin:

- 1) Asukkaiden yhteisen tahtotilan syntyminen elinympäristön ja uusyhteisöllisyyden kehittämiseen.
- 2) Asenteiden muokkaaminen myönteisemmäksi asukasosallisuuteen ja muutoksiin.
- 3) Kumppanuuksia kehittämällä syntyy uudenlaisia palvelutuotannon muotoja ja olemassa oleva palvelutarjonta vahvistuu ja kehittyy.
- 4) Tyhjiä ja vajaakäyttöisiä tiloja saadaan hyötykäyttöön uudenlaisten toimintatapojen kautta. Maakunnassa 2 – 3 toimintamallia, joita voidaan hyödyntää ja benchmarkata.
- 5) Hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden vahvistuminen ovat merkittäviä elinvoiman osatekijöitä.
- 6) Säilyttää ja kehittää maaseututaajamien/kirkonkyläin elinvoimaisuutta. Vastata sote- ja maakuntauudistuksen haasteisiin maaseudulla.

Hankkeen tavoitteet ovat pääosin toteutuneet, kaikki eivät aivan ajatellulla tavalla. Hanke kirjoitettiin huomioiden silloin valmistelussa oleva maakunta- ja sote-uudistus, jonka toteutus keskeytyi keväällä 2019.

Tavoite neljä toteutui osittain. Hankkeen kuluessa kirkastui, että ”seinät edellä” kehittäminen ei johda tuloksiin. Tuloksia saatiin parhaiten, kun kehittäminen käynnistettiin palveluista, toiminnasta ja asioista. Niiden kautta saatiin erityisesti vajaakäyttöisiin tiloihin uutta toimintaa. Kahdessa pilotissa tyhjiä tiloja on myös myyty. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen haasteisiin pystyttiin vastamaan vain vähäisessä määrin, haasteet ovat valtavat. Hankkeen aikana keskeiseksi tavoitteeksi kiteytyi kirkonkyläin elinvoimaisuuden säilyttäminen ja kehittäminen.

1.1.3. Työskentelymetodi

Hankkeen alussa jokainen pilotti muodosti ydinryhmän (kumppanuuspöytä) ja valitsi kehitettävät teemat omista lähtökohdistaan. Osa teemoista oli valittu jo pilotiksi hakuvaiheessa. Ydinryhmissä oli mukana vaihtelevasti kunnan viranhaltijoita eri toimialoilta, luottamushenkilöitä, asukkaita, yhdistysten ja yritysten edustajia sekä seurakuntien ja muiden hankkeiden työntekijöitä. Ydinryhmätyön tueksi on toteutettu palvelupajoja, kyselyjä sekä hyödynnetty muita osallisuuden toimintamalleja. Koordinointivastuu toimenpiteistä on ollut kuntien työntekijöillä ja muut osallistujat ovat tuoneet työskentelyyn oman panoksensa. Työtä on tehty prosessimaisesti. Hankkeen työntekijät ovat toimineet ryhmien sihteerinä, fasilitoijina ja sparraajina ja kuljettaneet prosessia sekä tuoneet työhön ulkopuolista näkökulmaa, hyviä käytäntöjä muualta ja koonneet työskentelyssä tarvittavaa tietoa.

1.1.4. Hankkeen toteutuminen

Hankkeessa on kehitetty eri sektoreiden välistä kumppanuutta pilottien valitsemien teemojen pohjalta. Keskeisin työkalu on ollut kumppanuuspöytä toimintamalli. Hankkeessa on syntynyt osallisuuden uudenlaisia toimintamalleja ja kumppanuuspöytämenetelmää on jatkojalostettu. Keskeistä hankkeessa on ollut monikanavainen viestintä sekä laaja sidosryhmäyhteistyö. Hankkeen toimenpiteet ovat toteutuneet lähes suunnitelmien mukaisesti. Hankesuunnitelmaan kirjoitetut toimenpiteet:

1. Kehitetään eri sektoreiden välistä kumppanuutta toimija- ja keskustelukumppanuuksista palvelu-, tila- ja budjettikumppanuuksiin. Tarvittaessa hankkeistetaan jatkokehittämistä.
2. Pilottikunnissa kehitetään asukasosallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien uudenlaisia toimintamalleja asukkaiden, järjestöjen ja muiden kuntayhteisön toimijoiden oman vastuunoton kasvattamiseksi muokkaamalla asenteita, välittämällä tietoa, kouluttamalla ja järjestämällä työpajoja lähtötilanteen ja tarpeen mukaan.
3. Muihin kuntiin välitetään tietoa asukasosallisuudesta ja vaikuttamismahdollisuuksista, uudenlaisista toimintamalleista ja hyvistä käytännöistä sekä piloteista opitusta. Toteutetaan työpajatyypisesti ja toimimalla fasilitaattorina tai yhteistyössä kansalaisopistojen kanssa kuten Kuopiossa on tehty ja tehdään. Vastuu toimenpiteistä, tilaisuuksista ja käytännön toteutuksesta on kunnilla tai kansalaisopistoilla. Pohjatyötä kunnissa tehtiin Maakunta näkyvissä hankkeessa. Tätä työtä tehdään yhteistyössä SAKKE -järjestöyhteistyön kehittämishankkeen ja muiden vastaavien kanssa.

Toimenpiteistä 1 ja 2 toteutuivat suunnitelman mukaisesti. Keväällä 2019 maakunnan muille kunnille tarjottiin mahdollisuutta kutsua hankkeen työntekijät kertomaan hankkeen tuloksista, työmenetelmistä sekä mahdollisuutta pelata Kuntaliiton julkaisemaa osallisuuspeleä, joka hankittiin hankkeen käyttöön. Kutsun ottivat vastaan Pielavesi, Sonkajärvi, Suonenjoki, Joroinen, Siilinjärvi sekä Kuopion kaupungin hyte-tiimit. Lisäksi osallisuuspeleä pelattiin maakunnan osallisuustyöryhmässä ja esiteltiin Pohjois-Savon kuntien hyte-yhteyshenkilöille järjestetyssä koulutustilaisuudessa. Yhteistyö kansalaisopistojen kanssa ei toteutunut. Tiedon välittäminen tapahtui muutoin uutiskirjeen välityksellä, joka meni kaikkiin kuntiin ja sidosryhmille laajasti.

Hankkeen toinen kumppanuuskehittäjä irtisanoutui syyskuun 2019 alusta ja siirtyi toisiin tehtäviin. Hänen työtään jatkoi osa-aikaisena viestintävastaavana toinen henkilö. Pilottien työ jatkui ennakoitua pidemmälle

ja hankkeen tulokset kiinnostivat laajasti. Kaikista em. syistä hankkeelle haettiin jatkoaikaa vuoden 2020 helmikuun loppuun, jotta toimenpiteet saatiin toteutettua ja pystyttiin paremmin viestimään hankkeen tuloksista. Hankkeen päätösseminaari järjestettiin helmikuussa 2020.

2. Toimenpiteet

2.1. Pilotit

Hankkeen keskeisin toimenpide on ollut työskentely pilottikohteissa, joissa on kehitetty eri sektoreiden ja toimialojen välisiä kumppanuuksia sekä asukasosallisuuden ja vaikuttamismahdollisuuksien uudenlaisia toimintamalleja. Hankkeessa on syntynyt pienten kuntien osallisuusmalli ja on jatkojalostettu kumppanuuspyötä metodia pilottien kokemusten pohjalta.

Hankkeen alussa seitsemässä pilottikohteessa toteutettiin kaikille avoin palvelupaja, johon kutsuttiin asukaita, yhdistyksiä, muita kuntayhteisöjen toimijoita sekä kuntaorganisaation edustajia. Yhdessä pilotissa toteutettiin jalkautuva asukaskysely yhteistyössä kunnan kanssa. Näin selvitettiin asukkaiden mielipiteitä heille tärkeistä kehittämiskohteista. Pilottien valitsemat teemat ja palvelupajojen tulokset yhdistettiin ja kehittämistä tehtiin tästä lähtökohdasta. Kaikissa piloteissa pidettiin yhdistys- ja yhteisötapaamisia.

Sukeva (Sonkajärvi)

Sukevan ydinryhmän puheenjohtajana on toiminut aluesihteerä. Muut jäsenet ovat olleet luottamushenkilöitä (kunnanhallitus/aluelautakunta), yhdistystoimijoita ja/tai yrittäjiä.

Ydinryhmän asettamat tavoitteet Sukevan kehittämiseen olivat asukasluvun ja nykyisen palvelutason säilyttäminen ja palvelujen kehittäminen. Kehittämisen kärjeksi ja tavoitteiden saavuttamisen yhdeksi työkaluksi sukevalaiset nostivat viestinnän kehittämisen. Palvelupajassa esiin nousseet kehittämisasiat Sukevan aluelautakunta sekä toimijat toteuttivat itsenäisesti pilottityön ohessa.

Palvelupäivät

Kylät sydämellä -hanke järjesti paikallisten kumppaneiden ja Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen kanssa vuoden 2018 aikana kaksi, pääasiassa ikäihmisille suunnattua hyvinvointi- ja palvelupäivää. Päivien sisällön tuottajina olivat yhdistykset, yritykset, kunta ja sidosryhmät. Toisen palvelupäivän yhteydessä ikäihmiset saattoivat ottaa kausirokotuksen Ylä-Savon soten pisteessä. Paikalla olleet sairaanhoitajat olivat tyytyväisiä, näin saatiin lisättyä Sukevalla rokotuskattavuutta merkittävästi. Lounas- ja kahvitarjoiluista vastasivat paikalliset yhdistykset.

Pankkiautomaatti

Vuoden 2018 loppu puolella kohdattiin takaisku: pankkiautomaatti vietiin pois niin nopealla aikataululla, ettei siihen ehditty reagoida. Automaatin poistuminen näkyi välittömästi mm. yritysten liikevaihdossa, erityisesti päivittäistavarakaupan. Hankkeen toimesta selviteltiin automaatin takaisin saamiseen liittyviä asioita mm. konsultoimalla vastaavassa tilanteessa olleita paikkakuntia ja etsimällä tietoa ratkaisusta muualla. Sonkajärven kunta ja Sukevan aluelautakunta kävivät neuvotteluja ja pyysivät tarjouksia automaatin takaisin saamiseksi. Kylälle saatiin kesällä 2019 jälleen pankkiautomaatti. Sonkajärven kunta tukee pankkiautomaatin toimintaa. Uusi automaatti on Nosto-automaatti ja se on sijoitettu Neste Linnanportin ulkoseinään.

Pakoraitti ja verkkosivut

Vuoden 2019 kevät ja kesä menivät tiiviisti Sukevan Pakoraittia ja Sukevan verkkosivuja työstäessä ja kaikilta osin valmista oli elokuun lopussa. Syyskuun alkupuolella vietettiin Pakoraitin avajaisia, kohteista tarkemmin: <https://www.sukeva.fi/matkailijalle/sukevan-pakoraitti/>. Sukevan Pakoraitti on osana Pohjois-

Savon Mobiilireitit -sovellusta, joka on ladattavissa älypuhelimiin maksutta sovelluskaupoista, <https://retkipaikka.fi/sukevan-pakoraitti/>. Kehittämistyöhön liittyvää ulkopuolista asiantuntijapalvelua hankittiin osin Sukevan aluelautakunnan varoilla ja osin Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeen rahoituksen turvin. Ulkoilu- ja liikuntapaikkoja on kehitetty Ylä-Savon Veturin LuoVi -hankkeesta saadulla avustuksella. Käytännössä kokonaisuutta rakennettiin näin paikallisella talkootyöllä ja Sukevan aluelautakunnan varoilla sekä kahdella erillisellä hankkeella, jotka nivottiin yhteen suurempaan kokonaisuuteen.

Uudet verkkosivut tehtiin tuomaan Sukevaa ja sen palveluita paremmin esiin tuovaksi sekä toimimaan yhteen Pakoraitti -sivun kanssa. Sivujen sisältö on koostettu paikallisten kanssa Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeen ydinryhmän työpajakokouksissa. Sivulla olevat ja Pakoraitista tehdyn esitteen piirroksat tilattiin paikalliselta kuvittajalta Katja Toivaselta. Sivujen historia -osioon on myös liitetty äänitiedostoja, joissa on Sukevasta kertovia tarinoita. tarinat luki työryhmän jäsen talkootyönä ja ne äänitettiin Radio Sandelsin studiolla. Kuvituskuvat ja äänitiedostojen editointi rahoitettiin Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeesta. Sukevan sivut osoitteessa <https://www.sukeva.fi>

Pohjois-Savon maakuntagaalassa lokakuussa Ylä-Savon Veturi ry palkitsi liikunnallisen ulkoilu- ja kulttuuripolku Pakoraitin vuoden 2019 parhaana Leader-tekona. Veturin hallituksen mukaan hanke on todellinen yhteisön voimannäyte, jossa mukana ovat olleet yhdistykset, yritykset, kyläläiset ja kunta. Sonkajärven kunnan kulttuuripalkinto 2019 myönnettiin Sukevalle.

Ydinryhmän kokemukset hankkeesta

Sukevalaiset kokivat, että hankkeen lopputuloksena syntynyt Pakoraitti on palkinto tehdystä työstä. Samalla sen suunnittelussa hyödynnettiin aikaisempien hankkeiden tuloksia. Sukevan saama näkyvyys mediassa on ollut tärkeää. Innostus jatkokehittämiseen on suurta ja Sukevalla hankkeisiin lähdetään mukaan, jos sopivia löytyy.

Sukeva sai kunniakirjan hankkeen "viestivin" pilotti.

[Varpaisjärvi \(Lapinlahti\)](#)

Ydinryhmässä on ollut kunnan edustajina Lapinlahden kunnanvaltuuston puheenjohtaja sekä kunnan viranhaltijoista kunnanjohtaja, kulttuurikoordinaattori, hyvinvointikoordinaattori ja ulkoalueiden esimies. Yrittäjiä on edustanut Varpaisjärven Yrittäjien puheenjohtaja. Asukkaiden edustajia on ollut kaksi, joista toinen vanhusneuvoston puheenjohtaja, on toiminut myös ydinryhmän puheenjohtajana.

Ydinryhmä asetti tavoitteeksi erityisesti Varpaisjärven entisen kunnantalon käytön tehostamisen ja palveluiden kehittämisen siellä. Palvelupajassa saatiin ideoita tavoitteiden tueksi ja myös matkailuun liittyvät asiat nousivat esiin.

Yhteistä tekemistä ja kehittämisiltoja

Syyskuussa 2018 järjestettiin yrittäjäjilta, jossa pohdittiin Varpaisjärven matkailuasioita. Paikalla oli myös yrittäjiä Tahkolta alustamassa matkailuun liittyvistä asioista ja niistä ajatuksista, joiden tiimoilta yhteistyötä voitaisi tiivistää. Jatkokehittämisen vastuun ottivat yrittäjähdistykset.

Kunnantalon käytön tehostamisen ideointiin ydinryhmä teki opintoretken Sukevalle, jossa tutustuttiin Asiointipisteen palveluihin sekä Kyläkeskuksen tiloihin ja toimintaan.

Varpaisjärvellä järjestettiin hankkeen aikana useita yhdistys- ja yritysilloja, joissa kerättiin tietoa mm. toimijoiden tilan tarpeesta ja ideoita entisen kunnantalon käytön osalta. Muita asioita tapaamisissa olivat varainhankinta, hankerahoitukset, yhdistysten työllistämisasiat, entisen kunnan tuvan tulevaisuus sekä kirkonkylän kylähdistyksen perustaminen; kylähdistyksen perustajia ei kuitenkaan löytynyt.

Palvelut ja kylätalo

Varpaisjärvellä sopimus asiamiespostin kanssa päättyi ja mahdollista uutta toimijaa ei ole ollut tiedossa. Kirkonkylän elävöittämiseksi käynnistettiin keväällä 2019 kesätori-iltojen suunnittelu. Kesätorit toteutuivat heinäkuussa kolmena perjantai-iltana. Torimyyjien lisäksi illoissa oli yhdistysten järjestämää vaihtelevaa ohjelmaa: karaokea, musiikkiesityksiä, yhteislaulua, lapsille ongintaa ja arpajaisia sekä erilaisia pelejä. Monenlaisia herkkuja oli tarjolla, mm. lettuja, makkaraa, jäätelöä ja virvokkeita.

Ydinryhmä piti viimeisen kokoontumisensa kesäkuussa 2019. Hankevalmistelu oli tuolloin paikallisten toimijoiden osalta käynnissä. Lapinlahden Lastu, Pyöris pyöräilyseura sekä tekstiilikierrättäjät ovat jättäneet Varpaisjärven kylätalon kehittämisen hankehakemuksen loppu vuodesta 2019 Ylä-Savon Veturille. Hanke sai rahoituksen helmikuussa 2020.

Ydinryhmän kokemukset hankkeesta

Ydinryhmän parhaita kokemuksia työskentelystä ovat olleet mm. asioiden miettiminen uudesta näkökulmasta, ryhmän hyvä yhteishenki, uusien yhteistyökuvioiden syntyminen kunnan sisällä ja paikallisten toimijoiden tutuksi tuleminen.

Varpaisjärvellä järjestettiin paljon erilaisia tilaisuuksia ja tehtiin töitä erilaisten teemojen parissa, niinpä Varpaisjärvi palkittiin hankkeen "ahkerin" pilotti kunniakirjalla.

Kangaslampi (Varkaus)

Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen alkaessa Varkaudessa tehtiin osallisuusohjelmaa ja siellä oli käynnistynyt kumppanuuspöytätyöskentely, joten menetelmä oli ennestään tuttu Kangaslammilla. Ydinryhmän puheenjohtajaksi nimettiin Kangaslammien kyläyhdistyksen puheenjohtaja ja muiksi jäseniksi kaupungin osallisuuskoordinaattori, asiointipisteen palvelusihteri, Viljolahden ja Harjurannan kylien edustajat, seurakunnan vapaaehtoistoiminnan edustaja ja myöhemmässä vaiheessa kaupungin tekninen johtaja.

Tavoitteiksi asetettiin palveluaukkojen kartoittaminen, liikennepalvelujen, Mantun sekä koko Kangaslammien alueen kehittäminen. Palveluaukkojen kartoittamiseksi ydinryhmä työsti alkuun jalkautuvaa asukaskyselyä, joka toteutettiin touko-kesäkuussa 2018 Kangaslammien toimijoiden yhteistyönä.

Kyselylomakkeita jaettiin 739 talouteen, vastauksia saatiin 263. Vastaajien joukossa oli myös vapaa-ajan asukkaita. Kyselyn analysoinnissa yhteistyökumppanina oli Savon ammattiopiston liiketalouden opiskelijat ja tarkempi analyysi ostettiin ammattikorkeakoulussa liiketaloutta opiskelevien yritykseltä. Analysoinnin tuloksena keskeisimmiksi kehittämisteemoiksi nousivat liikennepalvelut ja viestintä. Molemmista teemoista järjestettiin syksyllä 2019 kumppanuuspöytä, joissa mukana oli kaupungin edustus.

Manttu-linnan kehittäminen

Kangaslammien kirkonkylässä keskeisellä paikalla sijaitsee Varkauden kaupungin omistama valtava Manttu-linna, joka on suojelukohde ja ainutlaatuinen rakennus Suomessa. Rakennuksen ylläpito- ja erityisesti korjauskustannukset ovat merkittävät, eikä rakennuksen omistaminen kuulu kaupungin ydintoimintoihin. Siksi kaupunki haluaa myydä Mantun ja on tarjonnut sitä paikallisille toimijoille ostettavaksi edulliseen hintaan. Kangaslammien eri toimijat käyttävät Manttua erilaisten tapahtumien ja tilaisuuksien järjestämispaikkana ja rakennuksella on heille suuri merkitys, mutta ostaminen on taloudellisesti mahdotonta. Tämän vuoksi Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeessa pohdittiin uudenlaisia mahdollisuuksia Mantun kehittämiseen. Marraskuussa 2018 järjestettiin keskustelutilaisuus Mantun kohtalosta.

Navitas Kehitys haki Mansikka ry:ltä rahoitusta hankkeeseen, jossa selvitettiin Mantun omistamiseen liittyvästä osuuskunnasta kiinnostuneita tahoja, rahoitusvaihtoehtoja, rakennuksen kuntoa, mahdollista käyttötarkoitusta sekä rakennukseen liittyviä määräyksiä ja lainsäädäntöä. Hankkeessa toteutettiin kaksi tutustumismatkaa (Kotalahti, Syvänniemi sekä Haapakosken Ruukki) sekä osuuskuntainfo. Hanke käynnistyi 1.5.2019 ja päättyi 31.10.2019 ja sen toteutti Navitas Kehityksen palkkaama työntekijä. Hankkeesta tehtiin laaja loppuraportti.

Selvityksessä ideoita Mantun käyttötarkoitukseen ja hyödyntämiseen saatiin runsaasti, mutta osuuskunnan perustamisesta kiinnostuneita ei löytynyt riittävästi. Niinpä Varkauden kaupunki antoi kiinteistön myynnin tehtäväksi kiinteistönvälittäjälle. Mantusta ja sen historiasta uutisoitiin laajasti, mm. Helsingin Sanomat, Talous Sanomat, Ilta-Sanomat, Iltalehti, Savon Sanomat, Varkauden lehti ja YLE. Jutut olivat positiivisia ja toivat hyvää julkisuutta niin Kangaslamille kuin Varkauden kaupungillekin. Varkauden kaupungin hallitus päätti Mantun myynnistä yksityishenkilöille tammikuussa 2020.

Kangaslammin alueen kehittäminen

Kehittämistoimenpiteisiin tarvitaan rahaa, hankkeisiin omarahoitusta. Niinpä ydinryhmässä työstettiin joukkorahoituskampanjaa, jotta esim. mahdolliseen Mantun tilojen korjausinvestointeihin sekä alueen elinvoiman ja palvelujen kehittämiseen saadaan rahoitusta. Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen toimenpiteiden päättymisen vuoksi kampanjaa ei ennakettu työstää valmiiksi. Muitakin kehittämisaihoita jäi keskeneräiseksi. Niinpä Kangaslammin ydinryhmä Navitas Kehityksen ja kaupungin avustuksella valmisteli palvelujen ja toiminnan kehittämiseen jatkohanketta vuodelle 2020. Kehittämisyhdistys Mansikka teki myönteisen rahoituspäätöksen helmikuussa 2020.

Ydinryhmän kokemukset hankkeesta

Kangaslamilla iloittiin alueen ja Varkauden saamasta laajasta, myös valtakunnallisesta näkyvyydestä mediassa. Parasta hankkeessa on ollut kylien yhteistyö, kun kaikki ovat olleet yhteisessä pöydässä. Toimenpiteistä tärkeimpiä olivat jalkautuvan asukaskyselyn toteutus ja siitä saatu palaute asukkailta sekä Manttu-linnan kehittämiseen liittyvät asiat. Keskeistä oli myös tiedon saaminen muista piloteista oman kehittämisen tueksi.

Kangaslampi sai kunniakirjan Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen "asukaslähtöisimpänä" pilottina. Jalkautuvan asukaskyselyn toteuttaminen vaati todella isoa työpanosta, kyselyn aikana kohdattiin asukkaita laajasti ja heiltä saatiin suoraa palautetta ja paljon kiitoksia kyselyn toteuttamisesta. Kyselyyn vastaajien määrä oli merkittävä.

Vesanto

Vesannolla elinvoimaryhmä teki kunnanhallitukselle esityksen, jonka mukaan kunnanhallitus nimesi ydinryhmän jäsenet. Puheenjohtajana on toiminut kunnanjohtaja ja jäseniksi nimettiin kunnan johtoryhmä (perusturvajohdaja, sivistystoimenjohtaja, tekninen johtaja), kunnanvaltuuston puheenjohtaja, elinvoimaryhmän puheenjohtaja, rakennustarkastaja, elinkeinoasiamies, liikuntasihtööri, kirjasto- ja kulttuurisihtööri, palveluneuvoja, koulun edustaja sekä teemakohtaisesti 1 – 2 vaihtuvaa jäsentä.

Elokuussa 2018 nimettiin erikseen tilatyöryhmä, jossa kunnanjohtaja toimi puheenjohtajana. Ryhmä oli pienempi ja se koostui ydinryhmän jäsenistä täydennettynä kunnanhallituksen puheenjohtajalla. Vesannolla tavoitteena oli rakentaa vuoropuhelua kunnan sisällä eri toimialojen välillä.

Kehittämisteemoiksi kunnan elinvoimaryhmä valitsi kolme asiakokonaisuutta: tilaohjelma ja ympäristöhoito, palvelutarvekartoitus sekä koulu toimintakeskuksena. Näiden lisäksi palvelupajassa ja useissa asukasilloissa kehittämisteemaksi nousi yhdistystoiminnan ja niiden tuottamien palvelujen kehittäminen sekä yhdistysten tilatarpeet. Lisätietojen saamiseksi tehtiin yhdistyskysely.

Tilaohjelma

Tilaohjelman tekeminen käynnistyi elokuussa 2018. Ohjelman tekemistä varten käytiin läpi Vesannon kunnan kiinteistöt ja sovittiin jatkokehittämisen linjaukset, painopisteenä kehittämiskohteet mm. yritystilat, myytävät kiinteistöt, tyhjen tilojen hyödyntäminen tulevaisuudessa, tiloissa tapahtuvien toimintojen kehittäminen/toiminnan muodon muutokset.

Tilaohjelman tekemisen tausta-aineistona käytettiin noin kymmenen pienen kunnan tilaohjelmaa, tutkimuksia, tilojen käyttötarkoitusta koskevia selvityksiä ja kartoitettiin erilaisia rahoitusmahdollisuuksia. Tilaohjelmassa määriteltiin visio ja strategiset päämäärät, kiinteistöt arvioitiin (pisteytettiin) ja salkutettiin toimialoittain viiteen kategoriaan: säilytettävät kiinteistöt, kunnostettavat ja/tai kehitettävät kiinteistöt, myytävät tai vuokrattavat kiinteistöt, purettavat kiinteistöt ja strategiset hankinnat.

Ohjelma hyväksyttiin 2019 kunnanhallituksessa toukokuussa ja valtuustossa kesäkuussa. Ohjelman mukaisia toimenpiteitä on jo käynnistetty, mm. tarkastettu vuokria, tehty purkusuunnitelmia ja asetettu kiinteistöjä myyntiin. Joitakin kiinteistöjä on jo myyty. Tilaohjelmassa on huomioitu paitsi kunnan palvelutuotannon tarpeet, myös yritysten ja yhdistysten tilojen tarpeita.

Ydinryhmätyöskentely

Ydinryhmän työskentelyssä keskeisiä asioita ovat olleet palvelutarvekartoitus, viestintä ja markkinointi sekä yhdistystoiminnan tarpeet ja kehittäminen. Palvelutarvekartoitus toteutettiin kesän 2019 aikana. Viestinnän ja markkinoinnin tueksi suunniteltiin valokuva- ja videokuvauskilpailu, joka toteutettiin 2019 keväällä. Lisäksi järjestettiin some- ja tarinallistamistyöpajat syksyllä 2019.

Koulu toimintakeskuksena teemassa ei edetty käytännön toimenpiteisiin. Uusi koulu on vasta suunnitteilla. Sen osalta kunta on järjestänyt suunnitteluvaiheessa useampia työpajoja. Ydinryhmässä keskusteltiin jo tehtyjen toimenpiteiden sisällöstä.

Vesannolla tartuttiin aktiivisesti eri rahoitushakuihin. Toukokuussa 2019 ideoitiin THL:n hakuun hakemusta ikäihmisten hyvinvoinnin ja ravitsemuksen kehittämiseksi. Hakemusta ei saatu määrääjassa valmiiksi resurssien niukkuuden vuoksi. Elokuussa Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen toimesta koottiin ideoita VM:n kunnille osoitettuun hakuun, joka oli kohdistettu kuntien digitalisaation edistämiseen. Syyskuussa Vesanto osallistui Sitran kuntien demokratiakokeilu-hakuun ja eteni hakemuksellaan jatkoon. Seuraavan vaiheen työstä on vastannut SavoGrown kuntakehittäjä, jonka toimesta tehtiin hankesuunnitelma kaikkien SavoGrown kuntia koskevaksi. Hanke käynnistyi helmikuussa 2020. Yhdistysten toiminnan kehittämiseen ideoitiin toimenpiteitä Sakke-hankkeen tilaisuudessa syksyllä 2019, jatkotyöstämiseen ei päästy hankkeen aikana.

Ydinryhmän kokemukset hankkeesta

Vesannolla työskentely on lisännyt ”buustia” kunnan kehittämiseen, tilannekuva on kirkastunut, on opittu katsomaan asioita eri näkökulmista ja ydinryhmä on ollut hyvä, poikkihallinnollinen foorumi asioiden esille nostamiseen. Merkityksellistä on ollut saada tietoa muista piloteista ja hankkeen työntekijöiden kautta on saatu tietoa kehittämisen tueksi – kunnan arki on kiireistä, tietoa ei ennätä etsiä oman työn ohessa. Vesannolla aiotaan hyödyntää hankkeen toimintamallia jatkossakin.

Vesanto sai hankkeessa tittelin ”vallankumouksellisin” pilotti. Ydinryhmän ensimmäisessä kokouksessa kunnanvaltuuston puheenjohtaja totesi, että Vesannolla tehdään hankkeen aikana ”kulttuurivallankumous”. ”Vallankumous” onkin käynnistynyt erityisesti asenteissa ja toimintatapojen muutoksessa.

Rautavaara

Rautavaaran ydinryhmän kokoonpano on vaihdellut käsiteltävien asioiden mukaan. Kunnan edustajina mukana on ollut elinvoimajohtaja, kunnanjohtaja, kirjastonjohtaja sekä luottamushenkilöitä. Yrittäjiä on edustanut Rautavaaran Yrittäjien puheenjohtaja ja mukana on ollut myös muita yhdistystoimijoita.

Hankkeen ensimmäisenä toimenpiteenä Rautavaaralla järjestettiin kehittämisilta ja palvelupaja, jossa kehittämisideoita saatiin yli 100. Palvelupajan pohjalta ydinryhmä asetti kolme painopistettä, jotka olivat kirjaston kehittäminen, matkailun kehittäminen ja olemassa olevien matkailupalveluiden näkyväksi saattaminen sekä nuorisotilan ja nuorten toiminnan kehittäminen.

Toukokuussa ennen koulujen päättymistä järjestettiin palvelupaja nuorille yhteistyössä koulun kanssa koulupäivän aikana. Pajassa kartoitettiin nuorten ajatuksia nuorisotilan sijainnista, sisustuksesta, välineistöstä sekä nuorille suunnatusta toiminnasta.

Matkailun kehittämisen työkaluksi avattiin sähköinen palautekysely asiakkaille Jokiniemensuuntien venevalkaman uuteen matkaparkkiin kesän 2018 ajaksi. Vastauksia ei saatu.

Syksyn 2018 aikana ydinryhmässä sekä yhdistysfoorumin tapaamisessa luonnosteltiin kumppanuuksien vuosikellon pohjaa yhdistysten, yritysten ja kunnan järjestämiin tapahtumiin. Yhteistyön tiivistämistä tarvitaan niin järjestelyiden kuin viestinnänkin osalta.

Hankevalmistelu – Vaaralla palaa -hanke

Jo vuoden 2018 joulukuussa Rautavaaralla ydinryhmän tavoitteena oli saada kunnan hallinnoima kehittämishanke, jonka toteuttamisessa järjestötoimijoilla ja koko yhteisöllä olisi iso merkitys. Rautavaaran kunta jätti hankehakemuksen käsiteltäväksi helmikuussa Kalakukko ry:lle. Hankesuunnitelma perustui vuoden mittaan eri toimijoilta tulleisiin kehittämisajatuksiin.

Kunnan hallinnoima Vaaralla palaa -hanke sai Kalakukon rahoituksen ja käynnistyi 1.4.2019. Paikalliset yhdistykset ovat hankkeessa vahvasti mukana. Hankkeen käynnistyttyä Rautavaaran kunta palkkasi hanke- ja elinkeinokoordinaattorin, joka jatkaa kehittämistoimia kunnassa.

Yhteisöllisen omatoimikirjaston kehittäminen

Palvelupajassa nousivat esiin kirjaston suppeat aukioloajat ja tarve kehittää toimintaa asukkaiden yhteisen olohuoneen suuntaan. Helmikuussa 2019 tehtiin Rautavaaran pilotin opintoretki Vieremälle. Ohjelmassa oli tutustumista kirjastoon - erityisesti omatoimikirjastoon - tapahtumien vuosikelloon sekä infonäyttöihin.

Noin kerran kuukaudessa toteutettavat elokuvaillat kirjastossa alkoivat jo loppuvuodesta 2018 ja saivat hyvän vastaanoton. Omatoimikirjasto otettiin käyttöön syksyllä 2019 ja sen aukioloajat laajenivat. Omatoimikirjaston laitteisiin saatiin 14 000 €:n avustus opetus- ja kulttuuriministeriöltä. Taustatyötä avustuksen hakemiseen teki hankkeen kumppanuuskehittäjä. Kirjaston yhteisöllistä toimintaa jatkokehitetään Vaaralla palaa -hankkeessa.

Rautavaara hankkeen "rohkein" pilotti

Rautavaara valittiin hankkeen "rohkeimmaksi" pilotiksi. Kunta oli ainoa hankkeen piloteista, joka huomioi asukkaiden kehittämisideat ja hankkeen toimenpiteiden tulokset jo vuoden 2019 budjetissa: kirjaston kehittäminen sekä hanke- ja elinkeinokoordinaattorin palkkaaminen.

Kuopio

Hanke esiteltiin lähidemokratiajaostolle 14.11.2017. Jaosto päätti esittää kaupunginhallitukselle, että kaupunki osallistuu hankkeeseen ja käynnistää Pitäjäraadeille hankehaun. Hankkeeseen osallistuminen ja hankehaun aloittaminen hyväksyttiin Kaupunginhallituksessa 20.11.2017.

Kuopion piloteissa Pitäjäraadit nimesivät pilottien ydinryhmät, joissa oli paikallisia vapaaehtoisia yhdistysten ja/tai Pitäjäraatien edustajia. Pilotiksi hakuvaiheessa Pitäjäraadit olivat määritelleet kehittämisteemat. Hankkeen alussa haasteena oli yhteyden puuttuminen Kuopion kaupunkiorganisaatioon. Kehittämistoimia ei saatu eteenpäin pelkästään vapaaehtoisten voimin. Muuruvesi ja Vehmersalmi hakivat yhdessä Pitäjäraadeille osoitetusta kehittämisrahasta yhteistyökoordinaattorin palkkaukseen rahat. Yhteistyökoordinaattori aloitti työt toukokuussa 2018. Karttulassa saatiin avuksi toukokuussa 2018 Kuopion

nuorisopalvelun työntekijä. Syksystä 2018 alkaen yhteistyökoordinaattori oli mukana myös Karttulan toimenpiteissä.

Kuopion kaupungin aluekoordinaattorin ja yhteistyökoordinaattorin kanssa pohdittiin ratkaisuja kesäkuussa 2018 siihen, miten hankesuunnitelman mukaista eri sektoreiden välistä kumppanuutta voitaisiin kehittää Kuopion pilottialueilla. Koordinaattorit esittivät elokuussa ratkaisuehdotuksen: Kuopion pilottien tueksi muodostetaan yksi yhteinen ydinryhmä. Ydinryhmään kaupunki nimesi edustajat kansalaistoiminnan yksiköstä, tilakeskuksesta, nuoriso-, kotihoito- ja elinkeinopalveluista. Lisäksi ydinryhmään kutsuttiin edustaja Savon koulutuskuntayhtymästä ja jokaiselta Kuopion pilottialueelta. Ydinryhmä kokoontui hankkeen aikana yhteensä neljä kertaa.

Karttula

Pitäjäraati valitsi ydinryhmän jäseniksi Karttulan eri kylien edustajat. Ydinryhmän puheenjohtajana toimi Pitäjäraadin puheenjohtaja ja kaikki jäsenet olivat asukas- ja/tai järjestöedustajia. Ydinryhmän työskentely oli haastavaa, kun yhteys kaupunkiorganisaatioon ja yrityksiin puuttui, jäsenet olivat kaikki vapaaehtoistoimijoita. Tällä konseptilla toimenpiteiden koordinointi ja asioiden eteenpäin vieminen ei onnistunut, ei ollut vastuutahoa.

Kehittämisteeman vaihtuessa syksyllä 2018 Karttulassa työtä jatkoi kumppanuuspöytä. Puheenjohtajana toimi Kuopion kaupunginvaltuuston varapuheenjohtaja ja sihteerinä Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen työntekijä. Kaupunkiorganisaatiosta edustettuna olivat hyvinvoinnin palvelualue (kansalaistoiminta, kulttuuri, liikunta), asukastupa, kotihoito, kirjasto sekä kaupungin hankkeet. Paikallisia jäseniä olivat Eläkeliiton Karttulan yhdistys, Karttulan Kylätoiminta ry, kotipalvelu- ja taksiryttäjät, ryttäjakerhon puheenjohtaja, evankelisluterilainen seurakunta sekä vapaaseurakunta/ViaDia ry.

Tavoitteiksi Pitäjäraati oli jo hakuvaiheessa linjannut nuorten ja ikäihmisten hyvinvoinnin ja palvelujen kehittämisen. Vahvistusta teemojen valintaan saatiin myös kaikille avoimessa kehittämisillassa ja palvelupajassa.

Karttulassa hankkeen aikana loppuivat postipalvelut ja siirtyivät Kuopion Kolmisoppeen. Asia puhutti niin ydinryhmässä kuin kumppanuuspöydässäkin, sillä postipalvelut lähellä ovat tärkeitä erityisesti haja-asutusalueiden asukkaille ja autottomille. Ratkaisuvaihtoehtoja ideoitiin, mutta asian eteenpäin viemiseen ei ollut mahdollisuutta aikaresurssin puitteissa.

Nuorten hyvinvointi ja toiminnan kehittäminen

Kevään 2018 aikana keskityttiin nuorten toiminnan kehittämiseen. Ydinryhmässä toimenpiteiksi sovittiin järjestöjen ja sidosryhmien koolle kutsuminen sekä nuorten oman työpajan toteuttaminen koulussa, tavoitteena vapaaehtoistoimijoiden ja aktiivisten järjestöjen kartoittaminen sekä nuorten omien ajatusten huomioiminen. Yhteinen nuorten ideointipaja toteutettiin Kissakuusen koulun kanssa yhteistyössä. Päivän aikana järjestettiin yhteensä 6 työpajaa. Pajoihin osallistuivat 7 – 9 luokkalaiset.

Yhdistys- ja sidosryhmäillalla listattiin tahoja, jotka voisivat olla kumppaneina nuorten toiminnan toteuttamisessa; kartoitettiin resursseja, pohdittiin tarvittavaa osaamista ja mietittiin mahdollisia toteuttamispaikkoja. Karttulassa ei ollut myöskään yhdistysten ja sidosryhmien ajantasaisia yhteystietoja. Kaupungin nuorisotoimi päivitti yhteystiedot.

Ydinryhmän esityksestä Pitäjäraati haki rahoitusta kaupungin Pitäjäraadeille osoittamasta kehittämisbudjetista nuorisotyöntekijän palkkaukseen. Hakemus hyväksyttiin ja Karttulassa aloitti syykuussa 2018 kaksi osa-aikaista nuorisotyöntekijää, jotka toimivat työparina. Myös nuorisotoimi osallistui palkkauskustannuksiin. Tällä hetkellä nuorisotyöntekijöiden palkkaus hoidetaan kaupungin budjetista.

Ikäihmisten hyvinvoinnin ja palvelujen kehittäminen

Elokuussa 2018 Karttulassa vaihdettiin kehittämisteemaksi ikäihmisten hyvinvoinnin ja toiminnan kehittäminen. Työpajoissa kartoitettiin olemassa olevia ikäihmisille suunnattuja aktiviteetteja ja palveluja. Havaittiin, että yhdistysten ja seurakuntien toimintaa on paljon. Niistä ei ole missään koottua tietoa ja tiedon löytäminen on vaikea, erityisesti ikäihmisille. Julkisista ja yritysten palveluista osallistujat kaipasivat enemmän tietoa. Sovittiin kumppanuuspöydän koolle kutumisesta.

Ensimmäisen kerran kumppanuuspöytä kokoontui marraskuussa 2018 ja hankkeen aikana yhteensä kuusi kertaa. Kokoontumisten välissä pienemmät työryhmät eri kokoonpanoin työstivät sovittuja asioita ja suunnittelivat tapahtumien ja toimenpiteiden toteutusta. Keskustelun kattoteemana on ollut ikäihmisten hyvinvoinnin, palvelujen ja toiminnan kehittäminen. Erityiseksi kohderyhmäksi nousivat työskentelyn alussa yksin, syrjässä asuvat autottomat ikäihmiset ja kehittämisteemoiksi virikkeellisen päivätoiminnan ja vapaaehtoistyön kehittäminen ja virkistyspäivien toteuttaminen, kuljetus- ja monipalvelujen kehittäminen sekä toiminta- ja palvelukalenterin tekeminen.

Virikkeellinen päivätoiminta oli Karttulassa keskeytynyt, koska siihen ei ollut löytynyt henkilöresursseja. Palvelutarpeiden kartoittamiseksi ja kehittämisen tueksi toteutettiin kysely asukastuvan ja seurakuntien toimesta. Kumppanuuspöydän osallistujat ideoivat ikäihmisten virkistyspäivän, joka toteutettiin hankkeen aikana kaksi kertaa Pitäjäraadin ja pöydän jäsenten yhteistyönä. Virkistyspäivän ohjelmassa on ollut ruokailu, keskustelua, tietoisuuksia ja pientä ohjelmaa sekä mahdollisuus hoitaa asioita (kauppa, apteekki yms.) päivän päätteeksi. Osallistujille järjestettiin invataksikuljetukset ja osa pääsi mukaan naapureiden ja tuttavien kyydissä. Ensimmäiseen päivään osallistui 60 ja toiseen 160 ikäihmistä. Palaute päivistä on ollut positiivista, päivissä parasta ikäihmisten mielestä on ollut muiden kohtaaminen ja mahdollisuus keskustella. Asukastuvan toimintaan, esim. tuolijumppaan, on tullut lisää osallistujia tapahtumien jälkeen. Virkistyspäivä toteutetaan jatkossa kaksi kertaa vuodessa.

Toiminta- ja palvelukalenterin kokoamiseen ja viestinnän kehittämiseen haettiin hankerahoitusta Kalakukko ry:ltä, mutta rahoitusta ei myönnetty. Kumppanuuspöytätyöskentelyssä asiaan ratkaisua ei löydetty. Palveluja ja toimintaa on kaikilla sektoreilla paljon, tieto on niistä hajallaan ja erityisesti iäkkäämmät jäävät verkossa olevan tiedon ja samalla palvelujen ulkopuolelle. Viestintäkanavia ja mahdollisuuksia on olemassa useita, mutta tiedon kokoamiseen ja ylläpitämiseen eri sektoreiden palveluista ei ole resursseja tai tahoja, jolle se kuuluisi. Hankkeella olisi näihin haasteisiin haettu ratkaisuja.

Keskusteluissa todettiin, että vapaaehtoistyöntekijöitä tarvitaan lisää. Asukastuvalle jaettavaksi tehtiin lomake, jolla asiasta kiinnostuneet voivat kertoa halukkuudestaan ryhtyä vapaaehtoiseksi. Kiinnostuksen lisäämiseksi järjestettiin syksyllä 2019 päivän mittainen vapaaehtoistoimijoiden koulutus. Koulutuksen sisällöstä ja toteutuksesta vastasivat kumppanuuspöydän seurakunnat. Karttulan Eläkeliiton yhdistys avasi hankkeen aikana terveystieteen asukastuvalle, mikä toi lisäarvoa kumppanuuspöydän työlle.

Helmikuussa 2020 kumppanuuspöydän toimijat kutsuttiin eduskunnan Kansalaisinfoon esittelemään kumppanuuspöytä työkalua ja karttulalaisten kokemuksia työskentelystä.

Ydinryhmän ja kumppanuuspöydän kokemukset hankkeesta

Ydinryhmän asettamat tavoitteet hankkeelle saavutettiin ja sen jäsenet olivat tyytyväisiä hankkeen tuloksiin. Huolen aiheena on ollut nuorisotyöntekijöiden määräaikaisen työn jatkuminen. Nuorisotyöntekijöiden tekemällä työllä on ollut suuri merkitys, esim. toimintaan mukaan on saatu paljon nuoria. Ajoittain tilat ovat käyneet ahtaiksi. Ydinryhmän työ päättyi helmikuussa, työtä jatkettiin kumppanuuspöydässä.

Kumppanuuspöydän parasta antia on ollut moniammatillisuus ja monipuolisuus ja se, että eri tahot on saatu yhteisen pöydän ääreen. Erityisen tärkeää on ollut se, että jokainen on kokenut olevansa tärkeä – näin on ollut helppo löytää ”yhteinen sävel”. Pitäjäraadin ja kaupungin palkkaaman yhteistyökoordinaattorin roolit ovat olleet onnistumisen edellytyksiä.

Karttula on "kumppanuksellisin" pilotti hankkeessa. Karttulan kumppanuuspöytätyö on toiminut esimerkkinä muille piloteille ja laajemminkin muissa kunnissa sekä maakunnan ulkopuolella. Kumppanuuspöytä jää Karttulaan pysyväksi työskentelymalliksi. Vuoden 2020 teema on sosiaalitoimen ja paikallisten yhteistyön kehittäminen.

Muuruvesi

Muuruveden ydinryhmän jäsenenä on ollut paikallisia pitäjäraadin, yhdistysten ja yritysten edustajia. Ydinryhmän puheenjohtajana toimi Juankosken pitäjäraadin jäsen. Vuoden 2019 alussa Muuruvedelle kutsuttiin koolle alueella toimivien hankkeiden kumppanuuspöytä, jossa jäsenenä olivat ydinryhmä, Kuopion kaupungin edustaja sekä hankkeista Tarjoomo, Vihtori, Ikäihmiset kiinni lähiyhteisöön, Four Seasons Derby, KuohuLab ja Kirkonkylät palvelukeskuksina.

Muuruvedellä toimivan Savon koulutuskuntayhtymän toimipaikka oli hankkeen käynnistyessä lopettamassa toimintaansa keväällä 2019. Muuruveden ydinryhmä asetti tavoitteekseen Sakky:n tilojen tilanteen ja mahdollisuuksien selvittämisen. Kyläläisten tahtotila on, että tiloille löytyisi uudenlaista käyttöä. Tavoitteen edistäminen osoittautui haastavaksi, koska pyynnöistä huolimatta yhteyshenkilöä Sakky:n puolelta ei alkuun saatu. Loppusyksystä 2018 pidetyssä kumppanuuspöydässä jäätiin tilanteeseen, että Savon koulutuskuntayhtymän puolelta tuli ilmi halukkuus neuvotella kaikista mahdollisuuksista niin tilojen oston kuin vuokraamisenkin tiimoilta. Toimijoita ei kuitenkaan löytynyt. Ammattioppilaitoksen tilojen tulevaisuus jätettiin koulutuskuntayhtymän käsiin. Päätettiin uudeksi tavoitteeksi yhteistyön tiivistäminen Muuruvedellä toimivien hankkeiden kanssa ja yhteisen tapahtuman järjestäminen.

Syysmarkkinat

Elokuussa 2018 Muuruvedellä käynnistettiin yhdessä KuoHuLab -hankkeen kanssa Muuruveden syysmarkkinoiden suunnittelu. Kyläyhdistyksen edustajat tekivät paljon töitä myyjien saamiseksi paikalle. Markkinoinnin tuki tuli Kuopion kaupungilta ja KKP-hankkeelta. Markkinat pidettiin Savon ammattiopistolla syyskuun puolivälissä. Myyjä oli tullut kauempaakin ja tarjolla oli sellaisia tuotteita, joita ei jatkuvasti ole Muuruveden kylällä tarjolla. Sekä myyjiltä että asiakkailta tuli myönteistä palautetta päivästä. Alun perin ajatuksena oli, että päivän aikana olisi ollut mahdollista tutustua ammattiopiston tyhjiksi jääneisiin/jääviin tiloihin. Tämä ei kuitenkaan toteutunut.

Alkuvuodesta 2019 ydinryhmässä ja myöhemmin hankkeiden yhteisessä kumppanuuspöydässä aloitettiin Syysmarkkinoitten suunnittelu, nyt paikkana kirkonkylän keskusta. Kaksipäiväisillä markkinoilla perjantain ohjelma suunnattiin enemmän ikäihmisille ja lauantain lapsiperheille. Kirkonkylät palvelukeskuksina - hankkeen rooli oli koordinoita yhteisiä tapaamisia, toimia tiedonvälittäjänä ja auttaa osaltaan markkinointimateriaalien tekemisessä. Palaute Syysmarkkinoista oli hyvää niin asiakkailta, ohjelman tarjoajilta, myyjiltä kuin hankekumppaneiltakin. Myös rahoituksen saamisessa toteutukseen onnistuttiin hyvin, samoin yrittäjien kanssa tehdyssä yhteismainonnassa. Tapahtuma lisäsi kaupan myyntiä.

Syysmarkkinoiden kokonaiskoordinointi Muuruvedellä oli vain muutaman aktiivisen henkilön vastuulla ja kaksipäiväisen tapahtuman järjestäminen pienillä resursseilla on haastavaa. Jos tapahtuma toteutetaan tulevana vuonna, se tulee olemaan yksipäiväinen.

Ydinryhmän kokemukset hankkeesta

Vaikka maatalousoppilaitokseen ei löytynyt toimijoita hankkeen toimesta, yhteistyö Sakky:n kanssa on helpottunut ja parantunut, vuokralaisia on myöhemmin löytynyt osaan tiloista. Oppilaitoksen alueella on ruokamatkailuhankkeen kannalta tärkeitä tiloja, joita voidaan hyödyntää.

Hankkeiden kumppanuuspöydän avulla on vältetty päällekkäisyyksiä, tiivistetty yhteistyötä, lisätty tietoisuutta ja yhdessä suunnittelua. Kokemus on ollut positiivinen. Kirkonkylät palvelukeskuksina hanke on lisännyt rohkeutta tarttua haasteisiin ja tuonut näkyvyyttä. Hankkeessa on opittu paljon ja saatu uusia kumppaneita. Kumppanuuspöytä toimintamallina jää käyttöön. Positiivista on ollut myös se, että yksi

ydinryhmän jäsenistä ryhtyi yrittäjäksi ja avasi kaupan kylälle. Kaupan yläkertaan saatiin myös muita yrityksiä.

Muuruvesi palkittiin hankkeen "markkinallisin" pilotti kunniakirjalla.

Vehmersalmi

Vehmersalmen pitäjäraati valitsi hankkeen ydinryhmään kolme asukkaiden edustajaa. Ajoittain ydinryhmä täydentyi lisäjäsenillä.

Tammikuussa 2018 pidettiin Pitäjäraadin koolle kutsuma asukkaiden suunnittelu- ja kuulemiskokous, jossa Kirkonkylät palvelukeskuksina -hanke toteutettiin palvelupajan.

Vehmersalmen pitäjäraati teki palvelupajan pohjalta toimintasuunnitelmansa. Toimintasuunnitelman mukaisesti Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeessa lähdettiin selvittämään Kuopion kaupungin omistaman Kirnumäen entisen vuodeosaston tilojen käyttöönottoa ja sen mahdollisuuksia palveluiden järjestämisessä.

Kirnumäki

Kevään 2018 aikana etsittiin eri tilaisuuksissa, paikallislehden ja myös sosiaalisen median kautta Kirnumäestä kiinnostuneita toimijoita mukaan. Yhteisen pöydän ääreen löytyi yksi kiinnostunut, mutta asia ei edennyt ideointia pidemmälle. Alkuvuodesta vauhdikkaasti liikkeelle lähtenyt toiminta jäi kevään kuluessa polkemaan paikoilleen. Haasteena oli, että Kuopion kaupungista ei saatu saman pöydän ääreen viranhaltijoita, työ oli pelkästään vapaaehtoistoimijoiden vastuulla. Kumppanuuden kautta yhdessä eteenpäin vietävä toimintamalli ei käynnistynyt, koska kaupungin eri toimialojen edustajia ei ole ollut mahdollista saada saman pöydän ääreen keskustelemaan nimetyn yhteyshenkilön puuttuessa kaupungin osalta. Toukokuun loppupuolella aloittanut yhteistyökoordinaattori tapasi kaupungin tilakeskuksen edustajia ja teki tarkempia selvityksiä Kirnumäen kiinteistöstä ja sen ylläpitokustannuksista.

Ydinryhmä vahvistui yhdellä taiteilija -jäsenellä, jonka myötä mukaan oli tullut idea ja alustava luonnos Kirnumäen kiinteistöön perustettavasta kansainvälisestä taiteilijaresidenssistä. Tähän liittyen taiteilija ja kumppanuuskehittäjä kävivät syyskuussa Taiteen edistämiskeskuksella Kuopiossa palaverissa läänintaiteilijan kanssa, jossa saatiin tietoa Suomessa toimivista taiteilijaresidensseistä sekä mahdollisista tahoista, joiden kautta toiminnalle voisi hakea rahoitusta. ArtMylly ry:n ja ydinryhmän jäseniä kävi yhdessä tutustumassa Kirnumäen tiloihin. ArtMyllyn hallitus päätti kuitenkin, että yhdistys ei lähde mukaan residenssin kehittämiseen.

Kirnumäen osalta lopetettiin toimenpiteet marraskuun lopulla pidetyssä ydinryhmän kokouksessa. Todettiin, että Kirnumäki jää edelleen uinumaan. Toimijaa/toimijoita ei loppujen lopuksi löytynyt, koska kiinteistössä on isot ylläpitokustannukset ja toiminnan käynnistäminen vaatisi suuria investointeja.

Asukastuvan toiminnan kehittäminen

Helmikuussa 2019 toteutettiin kumppanuuspöytä asukastuvan toiminnan ja käytäntöjen selkeyttämiseksi. Asukastuvalla oli aloittanut työntekijä, joka on paikalla useampana päivänä viikossa. Tämän vuoksi oli tärkeää sopia käytännön asioista. Pöydän keskustelussa oli mukana kaupungin työntekijöitä sekä paikallisten yhdistysten ja tilojen käyttäjien edustajia. Keskustelun jälkeen asukastuvan toiminnan jatkokehittäminen jäi paikallisten toimijoiden ja asukastupäytäntötyöntekijän vastuulle.

Osuuskunta ratkaisuna?

Vehmersalmella palvelujen heikentyminen, saatavuus ja saavutettavuus ovat olleet keskustelujen teemana usean vuoden ajan. Yhtenä ratkaisuna on esitetty osuuskunnan perustamista. Niinpä järjestettiin yhden päivän aikana kaksi infoa siitä, millainen on osuuskunta yrityksenä ja mitä se mahdollistaa. Tilaisuuksien järjestelyistä vastasivat Kuopion kaupunki ja Kirkonkylät palvelukeskuksina -hanke. Päivä- tilaisuus oli

suunnattu ensisijaisesti työttömille työnhakijoille. Kutsujana ja yhteistyökumppanina järjestelyissä oli TE-toimisto. Iltatilaisuus järjestettiin, jotta myös työssä käyville tarjoutui mahdollisuus osallistua. Tilaisuuksissa Tarjoomo -hanke esitteli tulevan Tarjoomon mahdollisuutta toimia palvelujen myynti- ja markkinointikanavana.

Kuopion kaupungillakin olisi intressejä ostaa maaseutualueilla palveluja paikallisilta yrityksiltä kaupungin palvelujen tuottamiseen, yrityksiä ei kuitenkaan ole riittävästi. Kuopion kaupungin hyvinvoinnin palvelualue sai hankerahoituksen Kalakukko ry:ltä ”Osuuskunta palvelutuottamisen ja aluekehittämisen väylänä” selvityshankkeeseen, jossa kartoitettiin osuuskuntayrittäjyydestä kiinnostuneet ja tavoitteena oli osuuskunnan perustaminen. Vehmersalmi on hankealueena liian pieni, joten hankkeen toimenpiteet kohdistuivat kaikille Kuopion maaseutualueille. Kuopion kaupunki palkkasi hankkeeseen työntekijän. Hanke päättyi vuoden 2020 alussa, mutta loppuraporttia ei ole vielä ollut saatavissa.

Ydinryhmän kokemukset hankkeesta

Ydinryhmä kokee, että hanke on tuonut tietoa ja opastusta. Kirnumäen kehittäminen on ollut paikallisilla vuosien ajan kehittämishaaveena. Nyt tämä haave voidaan unohtaa, työtä tehtiin paljon ja toimijoita ei löytynyt. Asian tunnistaminen on myös tulos. Hankkeessa on opittu, mikä on ”toimijoiden kokoinen projekti”. Asukastuvan toiminnan kehittäminen jatkuu edelleen ja toive osuuskunnasta elää edelleen.

Vehmersalmi on hankkeen ”yritteliään” pilotti, Kirnumäen eteen tehtiin hartiavoimin töitä. Lisäksi osuuskuntayrittämisen edistämiseen on Vehmersalmella tartuttu aktiivisesti.

Pilottien yhteistapaaminen

Syyskuun 2019 alussa pidettiin pilottien yhteistapaaminen Kuopiossa. Ohjelmassa oli some-koulutusta, pilottien toimenpiteiden ja tulosten esittelyä sekä pilottien palkitseminen. Some-koulutus valittiin päivän teemaksi siksi, että some-osaaminen nousi kaikilla piloteilla kehittämiskohteeksi. Pilottien edustajat pääsivät tilaisuudessa tapaamaan toisiaan ja vaihtamaan ajatuksia pilottityöskentelystä. Tilaisuuden palautteen mukaan osallistujat kokivat erityisen hyödylliseksi sen, että kuulivat toisten pilottien työskentelystä ja tuloksista sekä oppivat toisiltaan.

2.2. Muut toimenpiteet

2.2.1. Viestintä

Verkkosivut

Hankkeen verkkosivut ovat osoitteessa <http://www.mansikkary.fi/fi/hankkeet/kirkonkylat-palvelukeskuksina/>. Verkkosivuille on koottu koko hankkeen ajan tietoa piloteissa tehdyistä toimenpiteistä, media näkyvyydestä sekä hankkeessa syntyneistä toimintamalleista ja hyvistä käytännöistä. Sivulla on myös tietopankki, uutiskirjeet ja tiedotteet. Verkkosivut ovat käytössä hankkeen päättymisen jälkeenkin.

Uutiskirjeet

Uutiskirjeitä hankkeen aikana on lähetetty 18. Uutiskirjeen postituslistalla on yli 600 sähköpostiosoitetta. Osoitteistoa on koottu hankkeen alussa eri sidosryhmien viranhaltijoista, luottamushenkilöistä ja hankkeista. Mukana on vastaanottajia myös Pohjois-Savon ulkopuolelta. Hankkeen aikana on kerätty sähköpostiosoitteita ja suostumuksia viestien vastaanottamiseen pilottien ydinryhmien jäseniltä sekä hankkeen tilaisuuksiin osallistuneilta. Uutiskirjeissä on viestitty hankkeen etenemisestä, nostettu esiin hyviä esimerkkejä, jaettu linkkejä tietoaisteistoihin ja yhteistyökumppaneiden ajankohtaisiin asioihin ja tapahtumiin. Uutiskirje on lähetetty myös median edustajille ja sen myötä on syntynyt lehtijuttuja. Uutiskirjeet luettavissa osoitteessa:

<http://www.mansikkary.fi/fi/hankkeet/kirkonkylat-palvelukeskuksina/ uutiskirjeet>

Sosiaalinen media

Hankkeen Facebook -sivu on ollut tunnuksella @kirkonkylatpalvelukeskuksina. Sivun kautta on viestitty pilottien etenemisestä, kumppaneiden tilaisuuksista ja ajankohtaisista asioista sekä on jaettu linkkejä tietoaisteihin. Tuula Palojärvi on ollut omalla Facebook -profiilillaan mukana kaikkien pilottien paikkakuntaohjelmassa Facebook-ryhmissä, joissa on seurannut paikkakunnilla nousevia keskusteluaiheita sekä viestinyt myös mm. hankkeen tulevista tapahtumista.

Lehti-ilmoitukset ja ennakkouutiset

Asukas-, kehittämis- ja yritysiltujen kutsuista on tehty muutamia maksullisia lehti-ilmoituksia, jotka on suunniteltu ja taitettu hankkeen toimesta ja kustannettu kuntien varoista. Hankkeen toimesta on kirjoitettu myös joitakin ennakkouutisia paikallislehtiin em. iltojen markkinointia varten.

Blogit ja kirjoitetut jutut

Hanketyöntekijät ovat kirjoittaneet joitakin blogeja ja lehtijuttuja yhteistyökumppaneiden pyynnöstä. Blogeja esim. kuntademokratiaverkoston (Kuntaliitto) sivustolle ja juttuja mm. Kuopion Pitäjäraatien lehtiin ja Maaseudun Tulevaisuuden Yliöön.

Medianäkyvyys

Kirkonkylät palvelukeskuksina -hanke ja sen pilotit ovat olleet hyvin esillä niin maakunnan kuin valtakunnallisissa mediassakin. Erityisesti alueen paikallislehdissä, mutta joukkoon mahtuu myös Savon Sanomat, Varkauden lehti, Iisalmen Sanomat, Helsingin Sanomat, Talous Sanomat, Ilta-Sanomat, Iltalehti ja Kuntalehti. Hankehenkilöstön tietoon tulleita lehtijuttuja on yli 70 kpl, osa on luettavissa hankkeen verkkosivuilla osoitteessa <http://www.mansikkary.fi/kirkonkylat/mediassa>.

Yle teki heinäkuussa 2018 uutisen kyselystä, jonka mukaan neljä viidestä suomalaisesta haluaa pitää koko Suomen asuttuna. Valtakunnallisissa television uutislähetyksissä oli esimerkiksi nostettu Sukeva ja Ylen verkkosivujen uutisissa oli haastateltu myös hankkeen projektipäällikköä.

Elokuussa 2018 A-studiossa keskusteltiin taksikyytien ongelmista. Hankkeen projektipäällikkö auttoi toimitusta taustatiedon hankinnassa ja alueen yrittäjiä, asiakkaita ja projektipäällikköä haastateltiin ohjelmaan.

2.2.2. Opintomatka Vuolenkoskelle

Syyskuussa 2018 teimme opintomatkan Vuolenkoskelle. Osallistujia oli Varkaudesta/Kangaslammita, Muuruvedeltä, Vehmersalmelta, Sonkajärveltä/Sukevalta, Kylät Sydämellä -hankkeesta sekä oman hankkeen työntekijät. Mukana oli niin kuntien työntekijöitä ja luottamushenkilöitä kuin vapaaehtoistoimijoitakin. Hanke vastasi linja-autokuljetuksen ja perillä olevan koulutusannin kustannuksista, ruokailuun ja kahvitukseen liittyvät kustannukset laskutettiin osallistujilta. Päivän aikana saatiin monia konkreettisia vinkkejä erityisesti yhteistyön suunnitelmalliseen tekemiseen pitkäjänteisesti. Matkakertomus on luettavissa hankkeen nettisivuilla osoitteessa

<http://www.mansikkary.fi/fi/hankkeet/kirkonkylat-palvelukeskuksina/jutut/vuolenkoski---viiden-tahden-kyla/>

2.2.3. Osallisuuspelejä

Kuntaliitto on julkaissut Osallisuuspelejä, joka tarjoaa rungon ja raamit keskustelulle osallisuuden mahdollisuuksista ja toteuttamisesta. Pelin aikana pelaajat oppivat osallisuuden eri menetelmistä. Pelin tarkoituksena on tehdä yhteinen suunnitelma siitä, minkälaisia osallisuusmenetelmiä, kenen kanssa ja millä aikataululla niitä toteutetaan valitussa kehityskohteessa.

Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeelle hankittiin neljä osallisuuspelejä. Maakunnan HYTE-päivässä lokakuussa 2018 esittelimme osallisuuspelejä kuntien hyte-työstä vastaaville. Osallisuuspelejä esiteltiin ja/tai pelattiin hankkeen toteuttamalla kuntakierroksella keväällä 2019 kuudessa hankkeen ulkopuolisessa kunnassa.

2.2.4. Hankkeen tulosten levittäminen ja päätösseminaari

Tietoa hankkeesta ja sen tuloksista on levitetty laajasti niin maakunnan sisällä kuin valtakunnallisestikin uutiskirjeissä ja erilaisissa tilaisuuksissa. Hankkeen toimintatapoja ja tuloksia on esitelty mm. kuntademokratiaverkoston tilaisuuksissa, Kainuun sote-kuntayhtymän työpajassa, maaseutututkijatapaamisessa (abstrakti), Aalto-yliopiston Sotera-seminaarissa, Pohjois-Savon maakuntahallituksessa, valtakunnallisilla Leader-päivillä sekä eduskunnan Kansalaisinfossa ja useissa Pohjois-Savossa järjestetyissä tilaisuuksissa. Hankkeen aikana on ollut kaksi vierailijaryhmää: Pohjois-Karjalan AMK:n Puhti-hanke sekä Rieska- ja Keskipiste Leadereiden opintomatka. Hankkeen päättymisen jälkeen on Elävä Kainuu Leader-ryhmän rahoittama hanke tulossa tutustumaan hankkeen tuloksiin.

Hankkeen päätösseminaari järjestettiin helmikuussa 2020. Seminaarin teemoina olivat osallisuus ja viestintä – kaksi keskeisintä kehittämissaihiota hankkeessa. Osallistujia oli noin 40 neljän eri maakunnan alueelta.

2.3. Toteutusolehdet ja riskit

Hanke on toteutunut pääosin suunnitellusti ja asetettujen tavoitteiden mukaisesti. Hankesuunnitelman riskianalyyssissä esitettyä muutosvastarintaa ilmeni, mutta vain vähäisessä määrin. Pääsääntöisesti hankkeen osapuolet sitoutuivat prosessimaiseen työskentelyyn.

Kumppanuuden toimintamallien kehittäminen vaatii kaikkien osapuolten sitoutumista ja osallistumista kehittämiseen, paikallisia resursseja ja myös talkoilla tehtävää työtä. Vaarana oli, että hankkeeseen ei sitouduta ja ettei eri osapuolilla ole käytettävissä riittävästi resursseja. Piloteissa toimijoiden resurssit olivat niukat, mutta yhteisten tavoitteiden ja tekemisen kautta voimavarat yhdistämällä pilottien toimijat sitoutuivat ja osallistuivat toimenpiteisiin hyvin. Niissä piloteissa, joissa kuntaorganisaatio koordinoi työtä ja sitoutui toimintaan, saatiin parhaiten tuloksia aikaan.

Riskinä oli myös se, että kirkonkylä tai kyläkeskus ei pysty enää kehittymään ja rakennemuutokset sekä väestökato ovat vieneet elinvoiman edellytykset. Kaikkien pilottien osalta kehittämisessä ollaan jo hieman myöhässä, mutta kehittäminen on vielä mahdollista ja uusia ratkaisuja esim. palvelujen säilyttämisessä tarvitaan. Hankkeen aikana kahdesta pilotista hävisivät postipalvelut ja yhdestä pankkiautomaatti, joka yhteisillä toimenpiteillä saatiin takaisin. Haastavimmat ajat ovat edessä ja kehittämisellä on osin kiire.

2.4. Yhteistyökumppanit

Hankkeen keskeisimpiä yhteistyökumppaneita ovat olleet Pohjois-Savon Leader-ryhmät ja ELY-keskus, Pohjois-Savon maakuntaliitto, Sakke -järjestöyhteistyön kehittämishanke sekä Uudistuvat elinvoimataajamat -hanke. Tämän lisäksi tiivistä yhteistyötä on tehty useiden maakunnan alueella toimivien hankkeiden, yhdistysten ja toimijoiden kanssa. Merkittäviä yhteistyötahoja ovat olleet lisäksi useat valtakunnalliset tahot, kuten mm. Kuntaliitto ja kuntademokratiaverkosto, Maaseudun kuljetusten ja liikkumisen Digiboksi -hanke (Vaasan yliopisto, Levon-instituutti), Itä-Suomen yliopisto (MANE:n Kahvee -

verkosto), Ruralia-instituutti, Aalto-yliopisto ja Sarastia Oy. Verkostoyhteistyö on ollut merkittävässä roolissa hankkeen toteutuksessa. Verkostolta on saatu tietoa, viestintäkumppanuutta ja verkoston kautta on levitetty tietoa hankkeen tuloksista.

Hankkeen työntekijät ovat olleet kutsuttuina mukana Uudistuvat elinvoimataajamat ja Tykke-hankkeiden ohjausryhmissä, Sakke-hankkeen johtoryhmässä sekä sote- ja maakuntauudistuksen osallisuustyöryhmässä.

2.5. Tuotokset ja vaikutukset

2.5.1. Pilotit

Hankkeen tuotokset piloteissa ovat syntyneet työryhmien omien toimenpiteiden kautta. Tulosten kannalta erityisen merkittävää on ollut kaikkien paikallistoimijoiden sekä kuntien sitoutuminen yhteiskehittämiseen. Tarpeiden kartoitusta ja kehittämissuunnitelmien sisältöä on rakennettu palvelupajoissa osallistamalla ja kuuntelemalla asukkaita ja kuntayhteisön toimijoita. Kirkonkylät palvelukeskuksina -hankkeen roolina on ollut tiedon etsiminen, tilaisuuksien järjestäminen yhteistyössä paikallisten kanssa sekä sparraaminen ja fasilitointi.

Sukeva

Tuotoksina palvelupaja, hyvinvointi – ja palvelupäivät (2) yhteistyössä Kylät sydämellä hankkeen kanssa, pankkiautomaatin ”paluu”, Sukevan verkkosivut ja Pakoraitti, liikunnallinen ulkoilu- ja kulttuuripolku, mobiilisovellus. Pakoraitin toteutukseen rahoitusta Ylä-Savon Veturin LuoVi -hankkeesta.

Toimenpiteiden vaikutuksina viestintä on kehittynyt ja palvelut parantuneet. Pakoraitti palvelee asukkaiden lisäksi koululaisia, vierailijoita ja matkailijoita. Uudistetut verkkosivut hyödyttävät asukkaita sekä mahdollisia tulomuuttajia. Palvelupäivän tuloksena rokotuskattavuus parani Sukevalla. Pankkiautomaatin takaisin saamisella ollut iso merkitys paikalliselle yritystoiminnalle, etenkin päivittäistavarakaupalle – euroja jää enemmän paikallisiin yrityksiin. Palvelupajassa esitettiin runsas määrä kehittämisideoita, joista suurimman osan sukevalaiset ovat toteuttaneet paikallisessa yhteistyössä hankkeen ulkopuolella. Sukeva on saanut hankkeen aikana paljon medianäkyvyyttä, myös valtakunnallista. Ylä-Savon Veturi ry palkitsi Pakoraitin vuoden 2019 parhaana Leader-tekona ja Sonkajärven kunnan kulttuuripalkinto 2019 myönnettiin Sukevalle.

Varpaisjärvi

Tuotoksina palvelupaja, yhdistys- ja yritysillat, Digitys-hankkeen koulutukset (2), kesätorit ja Varpaisjärven entisen kunnantalon kylätaloksi kehittämiseen on käynnistynyt hanke.

Hankkeen vaikutuksena on toimenpiteillä lisätty tietoa yhdistysten rahoitusmahdollisuuksista ja työllistämisestä ja käynnistetty Varpaisjärven ja Tahkon alueen matkailuyrittäjien yhteistyötä. Kesätorit ovat tuoneet elämää ja virkeyttä kirkonkylälle. Keskeisimmän kehittämiskohteen, entisen kunnantalon, osalta tuotokset ja vaikutukset saadaan vasta käynnistyneen hankkeen myötä.

Kangaslampi

Tuotoksina jalkautuva asukaskysely, liikenteen ja viestinnän kumppanuuspöydät, selvityshanke Mantun kehittämiseen sekä kehittämishanke Kangaslammien alueen kehittämiseksi.

Jalkautuvassa asukaskyselyssä kohdattiin merkittävä määrä asukkaita ja vapaa-ajan asukkaita, haluttiin kohdata myös heitä, jotka asuvat syrjässä ja sosiaalisten kontaktien määrä on vähäinen. Liikenteen kumppanuuspöydässä löydettiin ratkaisu Kangaslammien alueen palveluliikenteen toimivuuteen ja viestinnän kumppanuuspöydässä etsittiin ratkaisuja yhdistysten ja kaupunkiorganisaation kanssa viestinnän haasteisiin. Kumppanuuspöytä työkaluna on käytössä Kangaslammilla ja Varkauden kaupungissa.

Mantun selvityshankkeen seurauksena Varkaus, Kangaslampi ja Manttu-linna saivat valtakunnallista näkyvyyttä ja Mantulle löytyi ostaja. Kangaslammin alueen kehittämishankkeella haetaan ratkaisuja mm. yhdistystoiminnan rakenteiden kehittämiseen, palvelujen säilymiseen ja digitaalitojen kehittämiseen.

Vesanto

Tuotoksena palvelupaja, tilaohjelma, palvelutarvekysely, yhdistyskysely, materiaalia kuvapankkiin (kaikille avoin kuvakilpailu) ja viestintään, viestinnän osaamisen kehittämistä sekä ideoita jatkohankkeiden sisältöön. Vesannon kunnan johtoryhmä pelasi osallisuuspeliä kehittääkseen ymmärrystä osallisuudesta ja hyödyntääkseen sitä käytännössä.

Tilaohjelma mahdollistaa kunnan tilojen kustannustehokkaamman ja suunnitelmallisemman käytön ja siinä on huomioitu yhdistysten ja yritysten tilatarpeita. Yhdistysten tila- ja kehittämistarpeita kartoitettiin yhdistyskyselyn avulla. Viestinnän ja sen osaamisen kehittäminen palvelee erityisesti asukkaita ja on merkittävää osallisuuden näkökulmasta. Vesannon kunta osallistui Sitran osallisuuden kehittämiseen liittyvään hankehakuun digitaalisen työkalun luomiseksi. SavoGrow Oy osallistui samaan hakuun. Nämä ideat yhdistettiin ja kaikki SavoGrown kunnat ovat mukana Sitran hankkeessa, johon valittiin seitsemän valtakunnallista pilottia. Poikkihallinnollinen ja -alainen kumppanuuspöytämalli jää käyttöön.

Rautavaara

Tuotoksena palvelupaja, omatoimikirjaston hankerahoituksen saaminen ja yhteisöllisen kirjaston kehittämisen käynnistyminen, nuorisotilan kehittämisen käynnistyminen, Vaaralla palaa -hankkeen käynnistyminen sekä hanke- ja elinkeinokoordinaattorin palkkaaminen.

Omatoimikirjasto käynnistyi hankkeen aikana ja lisäsi kirjaston aukioloaikoja. Kirjastossa aloitettiin yhteisölliset elokuvailat. Kirjaston yhteisöllisen toiminnan kehittäminen jatkuu Vaaralla palaa hankkeessa. Nuorisotilojen remonttia on suunniteltu yhdessä nuorten kanssa. Hanke- ja elinkeinokoordinaattori jatkaa kehittämistoimia niin hankkeessa kuin yhdistysten ja yritysten kanssa.

Karttula

Tuotoksena palvelupaja, nuorten työpaja koulussa, kaksi osa-aikaista nuorisotyöntekijää sekä ikäihmisten hyvinvoinnin ja palvelujen kumppanuuspöytä, jonka työskentelyn tuloksena käynnistetty ikäihmisten virkistyspäivien toteutuminen (kaksi kertaa vuodessa), virikkeellisen päivätoiminnan uudelleen käynnistämisen ideoiminen, toteutettu palvelutarvekysely ja vapaaehtoistoimijoiden koulutus sekä tehty hankehakemus ikäihmisten toiminta- ja palvelukalenterin kokoamiseksi. Hanke ei saanut rahoitusta.

Karttulaan on kuunneltu nuoria sekä kaupungin että hankkeen toimesta. Pilottityöskentelyn ja Pitäjäraadin yhteistyössä Karttulaan saatiin kaksi osa-aikaista nuorisotyöntekijää, alkuun Pitäjäraadin palkkaamana ja myöhemmin kaupungin rahoittamana. Ikäihmisten virkistyspäivien järjestäminen on lisännyt syrjässä asuvien, autottomien palveluja, lisäksi esim. Asukastuvan tapahtumiin osallistujia (tuolijumppa, keskustelutilaisuudet, lauluhetket yms.) - siis lisännyt sosiaalista kanssakäymistä ja tietoa ikäihmisille suunnatuista palveluista.

Kumppanuuspöytä jää Karttulaan pysyväksi työkaluksi, siinä jatkavat kaupungin eri toimialat, Pitäjäraadin edustus, seurakunnat, yhdistykset, yritykset ja puheenjohtajana kaupungin luottamushenkilö.

Kumppanuuspöydän toimijat kutsuttiin esittelemään toimintamallia ja saatuja tuloksia eduskunnan Kansalaisinfoon. Pitäjäraati ja kaupunki pyrkivät löytämään yhdessä rahoituksen ikäihmisten toiminta- ja palvelukalenterin tekemiseen.

Muuruvesi

Tuotoksena syysmarkkinatapahtuma kaksi kertaa, hanke- ja paikallistoimijoiden väliset kumppanuuspöydät sekä ymmärrys siitä, että tyhjiä tiloja ei lähdetä kehittämään seinät, vaan toiminta edellä.

Muuruvesi on aktiivinen kylä, jossa toimii jatkuvasti useita hankkeita. Hankkeiden välinen yhteistyö tiivistyi kumppanuuspöytäkeskusteluissa ja näkyvästi se vaikutti mm. syysmarkkinoiden toteuttamisessa.

Syysmarkkinat lisäsivät hetkellisesti paikallista palvelutarjontaa. Laajapohjainen yhteistyö edesauttoi uuden kyläkaupan syntyä. Kyläkaupan yhteydessä on myös muutama hyvinvointipalveluja tuottava yritys. Muuruveden palvelutarjonta parani.

Vehmersalmi

Tuotoksena palvelupaja, asukastuvan toiminnan kehittäminen, ymmärrys siitä, että tyhjiä tiloja ei lähdetä kehittämään seinät, vaan toiminta edellä sekä osuuskuntainfot ja Kuopion kaupungin käynnistämän ”osuuskunta palvelutuottamisen ja aluekehittämisen väylänä” -selvityshankkeen tarve ja idea.

Vehmersalmelaiset luopuivat toiveestaan saada Kirnumäen entinen vuodeosasto toimintojen ja palvelujen tilaksi. Toimijoita ei löytynyt. Asukastupa toimintaa on edelleen kehitetty. Kaupungin käynnistämän selvityshankkeen tuloksia ei ole ollut saatavissa ennen Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen päättymistä.

2.5.2. Muut tuotokset ja vaikutukset

Osallisuus

Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeessa on syntynyt pienten kuntien osallisuusmalli. Malli perustuu piloteissa toteutettuun palvelupajaan ja kumppanuuspöytätyöskentelyyn, osallistuvan budjetoinnin periaatteisiin sekä muihin osallisuuden menetelmiin, joita hankkeessa on hyödynnetty. Osallisuusmallin ja palvelupajan tarkempi kuvaus erillisessä liitteessä.

Osallisuuden kehittämisen työkalujen hyödyntämisen tarve on noussut esiin työskentelyn aikana vahvasti. Tähän tarpeeseen on SavoGrow vastannut hakemalla mukaan Sitran hankkeeseen ja Kehittämisyhdistys Mansikka ry on myös hakenut teemaan ESR-rahoitusta.

Kumppanuuspöytä

Hankkeessa jatkojalostettiin kumppanuuspöytä-työkalua. Toimintamalli on kiinnostanut valtakunnallisesti laajasti. Sitä on esitelty useammassa tilaisuudessa ja tietopyyntöjä on tullut runsaasti. Sarastia Oy:n kanssa kumppanuuspöydästä on suunniteltu digiversio, jonka käyttöä tullaan kokeilemaan ja kehittämään Hämeen kunnissa VM:n rahoittamassa hankkeessa. Pohjois-Savosta ei löytynyt hankkeeseen kuntia. Tarkempi kuvaus erillisessä liitteessä.

Järjestöpuu

Keväällä 2018 kehitettiin työkaluksi maakunnan järjestöyhteistyön kehittämistilaisuuksiin järjestöpuu - työkalu yhteistyössä Sakke-hankkeen kanssa. Järjestöpuu on herättänyt kiinnostusta ja lähtenyt jo elämään omaa elämäänsä. Järjestöpuun innoittamana on syntynyt HYTE-puu Pohjois-Savon maakunnallisen HYTE-tiimin käyttöön yhteistyössä hankkeen kanssa sekä hyvinvointipuu Leader Aisaparin alueelle. Kuntaliitto on hyödyntänyt järjestöpuuta syksyllä 2018 julkaistussa oppaassa Järjestöt maakunnan kumppanina (järjestötoiminta suhteessa maakunnan tehtäviin), opas ladattavissa Kuntaliiton sivuilta. Lisätietoa hankkeen nettisivuilla osoitteessa:

<http://www.mansikkary.fi/fi/hankkeet/kirkonkylat-palvelukeskuksina/jarjestopuu/>

Maaseudun palveluiden uusi konsepti

Kirkonkylät palvelukeskuksina oli mukana marraskuun 2018 lopulla Porvoossa järjestetyllä Maaseudun palveluiden innovaatioleirillä. Hankkeen työntekijät olivat voittoon yltäneessä kahdeksan hengen työryhmässä, jonka muut jäsenet edustivat eri yrityksiä, oppilaitosta ja kylätoimintaa. Työskentelyn arvioinnissa painotettiin kannattavaa liiketoimintaa ja digitaalisia palveluita.

Voittoisa konsepti sai työnimekseen KOKKO ja sen kautta mahdollistuu maaseudulta kadonneiden palveluiden paluu. Tässä mallissa yhden katon alta löytyvät julkishallinnon, yksityisten yritysten sekä

yhteisön yleishyödyllisten toimijoiden palvelut ja toiminta. Tiloja hallinnoi paikallisesti johdettu osuuskunta, jonka jäseninä ovat paikalliset yritykset, kunta, asukkaat ja vapaa-ajan asukkaat.

Konseptin jatkokehittelyä jatkettiin yhdessä useamman toimijan kanssa. Konsepti kiinnosti kolmea pohjoissavolaista kuntaa. Jatkokehittäminen olisi vaatinut erillisen hankkeen, mutta hankkeelle ei löytynyt koordinoija- ja hallinnoijatahoa.

Liikennepalvelut

Liikennepalvelujen tilanne ja huono saatavuus nousivat keskustelujen teemaksi pilottikohteissamme ja laajemminkin. Joulukuussa 2018 työstimme yhdessä Itä-Suomen yliopiston ja Mansikka ry:n kanssa tutkimus- ja kehittämishankesuunnitelmaa Maaseutupolitiikan neuvoston Makera-hakuun, joka päättyi joulukuussa. Pohjois-Savon ELY-keskus lupautui antamaan hankkeelle omarahoitusta. Hanke ei saanut myönteistä rahoituspäätöstä. Toiminta-alueena olisivat olleet Etelä-Savo, Pohjois-Savo ja Pohjois-Karjala. Hankesuunnitelma sisälsi liikennepalvelulain ja siihen sisältyvän taksuudistuksen maaseutuvaikutusten selvittämistä ja tutkimista sekä tiedon levittämistä hyvistä liikennepalvelun uudelaistyistä toimintamalleista.

Marraskuussa 2019 pienimuotoisempi maaseudun liikennepalvelujen selvityshanke käynnistettiin Mansikka ry:n toimesta. Pilottikohteina Rautalampi, Tervo ja Vesanto. Hanketta rahoittaa Mansikka ry:n lisäksi Pohjois-Savon ELY-keskus. Hanke kestää 30.4.2020 saakka ja hanketyöntekijänä on tutkija Itä-Suomen yliopistosta (Spatia).

Vapaaehtoistoiminnan kehittäminen maaseudulla

Vapaaehtoistoiminnan kehittämisen tarve nousi hankkeessa esiin lähes kaikissa piloteissa. Erityisesti vapaaehtoistoimijoita tarvitaan nuorten ja ikäihmisten avuksi. Aktiiviset yhdistystoimijat ovat ikääntyviä kuten maaseudun väestökin. Lisäksi yhdistyskenttä on sirpaleinen ja yhdistyksissä ei ole työntekijöitä. Vapaaehtoistoimintaa koordinoiva taho puuttuu. Maakunnallisten ja valtakunnallisten järjestöjen henkilö- ja taloudelliset resurssit ylettyvät maaseudulle vain vähäisessä määrin. Kuntien ja seurakuntien resurssit eivät riitä koordinointiin ja nekin tarvitsevat tuekseen vapaaehtoisia.

Pohjois-Savon sosiaaliturvayhdistys ry on valmistelemassa hanketta maaseudun vapaaehtoistoiminnan kehittämiseen. Rahoitusta hankkeelle yhdistys hakee STEA:lta.

Kohteena maaseutu – abstraktikirja

Hankkeen toimintaa esiteltiin Maaseutututkijatapaamisessa 2019, abstrakti:

http://www.mua.fi/wp-content/uploads/2019/08/MUA_kirja.pdf

Määrällisiä tuloksia

- Kokoontumisia piloteissa n. 150 kpl, osallistujia yhteensä 2650 henkilöä
- Muita hankkeen tilaisuuksia järjestettiin yli 20, osallistujia niissä 275 henkilöä
- Työntekijät osallistuivat noin 160 muiden tahojen järjestämään tilaisuuteen
- Hanke-esittelyjä noin 40 kpl
- Hankkeen aikana ajettuja kilometrejä yli 35 000 km
- Hankkeen aikana rahoitusta uusille hankkeille/toimenpiteille n. 400 000 €
- Valmistelu- ja hakuvaiheessa olevia hankkeita n. 1 milj. € (arvioitu)

3. Arviointi

3.1. Väliarviointi

Väliarviointi toteutettiin sähköisenä kyselynä marraskuussa. Vastauslinkki lähetettiin sähköpostitse 57:n osoitteeseen paikallisten ydinryhmien jäsenille. Vastausprosentti oli n. 59. Tuolloin hankkeen etenemisen ydinryhmän asettamia tavoitteita kohti sekä oman ydinryhmän sitoutumisen työskentelyyn koki hyväksi tai erinomaiseksi lähes 70 % vastaajista.

Koko hankkeen näkökulmasta lähes 70 % oli sitä mieltä, että hanke vastaa tavoitteeseen säilyttää ja kehittää maaseututaajamien / kirkonkyläin elinvoimaisuutta hyvin tai erinomaisesti.

Hankkeen seurantaryhmä arvioi hankkeen etenemistä vuoden 2019 keväällä todeten, että pilottien tapaamisten määrä on ollut iso, hankkeen teemat laaja-alaisia ja pilottikohteet heterogeenisiä. Kuitenkin työskentely hankkeessa on ollut ketterää, dokumentointia on tehty hyvin ja pilotointia on tehty. Seurantaryhmä toivoi, että hankkeen työntekijät tekevät rohkeampaa analyysiä niistä asioista, joilla on ollut merkitystä. Rahoittajan, ELY-keskuksen, näkökulmasta hankkeen eteneminen oli myönteistä, vaikka hankekokonaisuus ja sisältö ovat olleet haasteellisia.

3.2. Loppuarviointi

Arviointi on toteutettu keskustelemalla jokaisen pilotin viimeisessä ryhmän kokouksessa. Ryhmien tarkemmat arviot ovat kunkin pilotin yhteydessä, luvussa toimenpiteet/pilotit. Yhteenvedon voidaan todeta, että pilottikohteet ovat tyytyväisiä hankkeen tuloksiin. Piloteissa kiiteltiin kohteiden saamaa näkyvyyttä, parantunutta yhteistyötä, poikkihallinnollista ja -alaista toimintatapaa ja uuden oppimista. Erityisen hyvänä pidettiin sitä, että hankkeen aikana asioita on joutunut miettimään uudesta näkökulmasta ja hanke sekä yhteistyö ovat lisänneet kehittämistä.

Seurantaryhmän näkemys oli, että hanke on toiminut kunnissa herättelijänä ja uusi toimintatapa on jopa aiheuttanut hämmennystä. Hanke on tuonut kehittämislustan, mahdollisuuden ideoiden esittämiselle - hanke loi resursseillaan kumppanuuspöytämallin, joka lisännyt vuoropuhelua – myös luottamushenkilöt lisänneet puheisiinsa sanan kumppanuuspöytä. Hyvää on ollut organisatorinen oppimisprosessi, jossa on tehty poikkihallinnollista työtä. Kuntien resurssit ovat rajallisia, työryhmät ovat osin lisänneet resursseja toiminnan kehittämiseen. Hankkeessa tärkeä havainto oli, että ”seinät edellä” ei kannata edetä.

Seurantaryhmä totesi, että hanke on toteutunut suunnitellulla tavalla ja jopa yli odotusten. Pitäisi myös miettiä, kuinka voidaan seurata hankkeen vaikutuksia ja vaikuttavuutta myöhemmin. Osa hankkeen vaikuttavuudesta toteutuu vasta ajan kuluessa.

4. Haasteita ja havaintoja

4.1. Haasteet

Yhdyskunta- ja väestörakenne sekä palvelut

Kaikki pilottikohteet sijaitsevat maakunnan laita-alueilla ja/tai ovat kuntaliitosalueita. Tunnusomaista on alhainen taajama-aste (alle 50 %) ja laajat haja-asutusalueet sekä pitkät etäisyydet, kirkonkyläin ulkopuolella olevissa kylissä ei enää ole palveluja. Pilottien ikärakenne on vinoutunut, eläkeläisiä on lähes 50 % sekä lasten ja nuorten määrä on vähäinen. Rakennemuutosten ja väen vähenemisen seurauksena

palveluita on hävinnyt ja keskittynyt kaupunkeihin. Lähes kaikki valtion, osa kuntien ja seurakuntien palveluista on siirtynyt isompiin keskuksiin tai verkkopalveluiksi. Sähköiset ja digipalvelut eivät ole kaikkien saatavilla johtuen osaamisen, välineiden tai yhteyksien puuttumisesta. Keskittymiskehitys ja väkimäärän väheneminen ovat vaikuttaneet negatiivisesti myös yrityksiin ja yhdistystoimintaan.

Palvelujen saatavuus ja saavutettavuus sekä niiden uudenlaiset tuottamisen tavat ja niihin tarvittavat resurssit ovat isoja kysymyksiä pilottikohteissa. Jokaisessa pilottikohteessa on päivittäistavarakauppa, mutta ei erikoisliikkeitä, sosiaali- ja terveystalouksia on vähän tai ei lainkaan, osasta ovat hävinneet myös posti- ja pankkipalvelut. Tällä hetkellä keskustellaan kirkonkyläiden koulujen säilymisestä sekä jäljellä olevista, vähäisistä taksiliikennepalveluista. Joukkoliikenne on vähäistä ja keskittynyt pääteiden varteen, haja-asutusalueilla ei joukkoliikennettä ole.

Resurssit

Pienten kuntien resurssit (henkilö- ja taloudelliset) eivät yksin riitä haasteiden ratkaisemiseen. Seurakuntien yhdistyminen on vaikuttanut pilottialueilla henkilökunnan määrän vähenemiseen, samanaikaisesti vapaaehtoisten määrän vähentyessä. Yhdistystoimintaan rakennemuutokset vaikuttavat, jäsenten ja aktiivisten määrä on vähentynyt, yhdistysten toiminta on osittain myös keskittynyt tai jopa loppunut.

Hyvinvointi

Pohjois-Savo on Suomen sairastavin maakunta. Pilottikohteiden hyvinvointia ja terveyttä kuvaavat indikaattorit ovat hälyttäviä etenkin maakunnan laita-alueilla, mm. sairastavuusindeksi on useamman pilotin alueella maakunnan keskiarvoa korkeampi. Osittain asiaan vaikuttaa väestön ikärakenne. Myös työkyvyttömyyttä ja työttömyyttä on usealla pilottialueella enemmän kuin muualla maakunnassa.

Palvelujen heikko saatavuus ja saavutettavuus koettiin pilottien ikäihmisten ja nuorten keskuudessa hyvinvointiin ja yksinäisyyden tunteeseen vaikuttavana tekijänä. Pilottikohteissa on paljon autottomia, yksin syrjässä asuvia ikäihmisiä. Ja toisaalta monien haja-asutusalueella asuvien lasten ja nuorten mahdollisuus harrastustoimintaan ja kavereiden tapaamiseen rajoittuu koulupäiviin.

Kunnissa asia tiedostetaan, mutta resurssit niissä ovat rajalliset. Pääosin pienissä kunnissa hyvinvoinnin edistäminen kuuluu viranhaltijalle jonkun muun työn ohessa tehtävänä. Kehittämisen haasteet ovat valtavat.

Yhdistys- ja vapaaehtoistoiminta

Maaseudulla on paljon pieniä yhdistyksiä ja monet henkilöt ovat mukana useammassa yhdistyksessä. Aktiivisten toimijoiden määrä on pääosin pieni yksittäisessä yhdistyksessä. Oman varainhankinnan keinot ovat rajallisia ja kuntien yhdistysavustukset ovat yleensä alle 1000 euroa vuodessa. Vain harvoin yhdistyksissä on palkattuja työntekijöitä. Väestön ikääntyessä yhdistysaktiivien määrä on vähentynyt. Samaan aikaan vapaaehtoistoiminnalle on yhä enemmän kysyntää. Julkisten palvelujen keskittyessä ja organisaatioiden työntekijöiden vähentyessä (kunnat, seurakunnat) vapaaehtoisten työpanos on entistä merkittävämpää erilaisissa avustus- ja saattajatehtävissä.

Pilottikohteissa vapaaehtoistyö kiinnosti monia ja uusia toimintaan haluavia henkilöitäkin on. Haasteena on se, että vapaaehtoistoiminnan koordinointiin ei löydy vastuullista tahoa. Yksittäinen, pieni yhdistys ei voi ottaa tehtävää pelkästään vapaaehtoiseen työhön perustuen. Hankkeessa myös vapaaehtoistoiminnan koulutuksen ja kouluttajien saaminen maaseudulle osoittautui vaikeaksi.

Kehittäminen

Maaseudun kehittämisen suurimpana esteenä isompien haasteiden ollessa kyseessä, on hankkeiden hakija- ja hallinnoijaorganisaatioiden puute. Yksittäinen kunta tai yhdistys omaa vain harvoin riittäviä resursseja ja/tai osaamista laajempien kehittämishankkeiden hakemiseen. Kunnissa on jonkin verran useamman kunnan yhteistyöhankkeita, mutta ne koskevat useimmiten lakisääteisiä tai niihin tiiviisti liittyviä tehtäviä.

Maakunnallisissa hankkeissa pulmana on niiden vähäinen hyöty yksittäiseen maaseudun kuntaan. Kokonaisuus ja omarahoitus suhteutetaan usein asukaslukuun. Silloin asukasluvultaan pieneen kuntaan kohdistuvat toimenpiteet ovat vähäisiä ja hyöty lähes olematon. Lisäksi erikokoisten kuntien ratkaistavat haasteet ovat erilaisia.

STEA rahoittaa yleishyödyllisiä järjestöjen hankkeita, joita hakevat ja toteuttavat valtakunnallisten järjestöjen maakuntaorganisaatiot. Usein hankesuunnitelmassa hankealueena on koko maakunta, mutta käytännössä hankkeiden toimenpiteet kohdistuvat vain vähäisessä määrin koko maakunnan alueelle. Hankkeissa pääpaino on kaupunkiseuduilla.

4.2. Havainnot

Palvelut ja toiminta keskiössä

Yksi keskeisimpiä oppeja hankkeessa oli, että ”seinät edellä” ei kehittämistä kannata aloittaa. Hankkeen yksi teema, tyhjät tilat, johdatti muutamien pilottien ajatukset rakennuksiin, joihin haluttiin toimintaa. Kun kehittämistä ideoitiin rakennukseen, oli lähes mahdotonta löytää toimijoita. Kun taas kehittäminen aloitettiin toiminnan ja palvelujen kehittämisestä, tyhjiille tai vajaakäyttöisille tiloille löydettiin käyttöä.

Voimavarana yhteisöllisyys

Pienissä kunnissa kumppanuuksien rakentamiselle on erinomaiset pohjat. Kun viranhaltijat, luottamushenkilöt ja toimijat tuntevat toisensa, yhteinen toiminta ja kehittäminen on luontevaa. Pienissä kunnissa yhteisöllisyys on jo olemassa oleva voimavara. Eri tahot on helppo saada saman pöydän ääreen ja yhteisen tahtotilan muodostaminen ja tavoitteiden asettaminen on jouhevaa. Pienissä kunnissa asukkaita ja toimijoita halutaan oikeasti kuulla ja edistää asioita yhdessä.

Kaupunkiorganisaatioissa kehittämisen haasteena ja jopa esteenä ovat toimiala- ja sektorirajat. Poikkihallinnollisen yhteistyön rakentaminen ei aina välttämättä onnistu, vaikka tahtotila olisikin. Yhteyden saaminen oikeisiin viranhaltijoihin ja ennen kaikkea luottamushenkilöihin vaatii sitkeyttä. Kun yhteistyö saadaan rakennettua, kaupunkien etuna maaseutukuntiin verrattuna ovat resurssit.

Luottamus ja sitoutuminen

Kumppanuuspöydissä keskinäisen luottamuksen syntyminen edesauttaa osapuolten sitoutumista ja vastuunottoa. Ja sen myötä löydetään yhteisen tekemisen muodot ja ratkaisuja asioihin, joita yksin mikään taho ei pysty ratkaisemaan. Kunnan rooli koordinoijana on välttämätön. Yksittäiset pienet yritykset tai yhdistykset eivät omilla resursseillaan kykene koordinoimaan yhteistä tekemistä.

Kun haasteet ovat isoja ja kaikille yhteisiä, rakentuu siitä intoa kehittää omaa elinympäristöä. Monet ongelmat ovat kuitenkin mittaluokaltaan niin isoja ja juontavat juurensa valtakunnan tason poliittiseen päätöksentekoon ja lainsäädäntöön, ettei niitä ratkaista yksin kunnissa olevilla resursseilla ja päätöksillä.

5. Esitykset jatkotoimenpiteiksi

1. Kumppanuuspöytätyöskentelyn vakiinnuttaminen pilottikohteissa ja mallin levittäminen muille alueille.

Useassa pilotissa kehittäminen jatkuu kumppanuuspöydissä ja uusissa, syntyneissä hankkeissa. Palvelupajoissa ja palvelutarvekyselyissä saatiin paljon ideoita ja kehittämistarpeita asukkailta ja yrityksiltä. Kaikki kehittäminen ei vaadi erillisiä hankkeita, vaan kehittämistä voidaan tehdä yhdessä kumppanuuspöytien toimijoiden kanssa.

2. Uusien palvelun tuottamisen muotojen ja toimintatapojen kehittäminen. Esimerkkinä liikkuvat ja digipalvelut, osuuskunnat palvelujen tuottajina, yhdistystoiminnan toteuttamisen uudenlaiset ratkaisut. Eri sektoreiden palvelujen ja niiden saatavuuden kehittämisen tarve hankkeen toteutusalueilla ja yleensä maaseutualueilla on merkittävä. Kumppanuuksien kehittäminen.

Maaseudun asukkaat ovat eriarvoistumassa, paikoin jo eriarvoistuneet, palvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden osalta. Tähän kehittämiseen eivät paikallisesti kuntien, seurakuntien, yritysten ja yhdistysten resurssit ja osaaminen riitä, tarvitaan laajempaa yhteistyötä. Lisäksi tarvitaan tahoja, joka maaseutualueilla koordinoi kehittämistä ja hallinnoi hankkeita. Tällaista maaseudun kehittämisen koordinoivaa tahoja ei maakunnassa ole.

3. Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.

Panostaminen hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen on välttämätöntä niin asukkaiden hyvinvoinnin kuin julkisen sektorin talouden näkökulmasta. Entistä enemmän työhön tarvitaan uudenlaista ajattelua ja koko kuntayhteisöä, jotta tuloksia saadaan.

4. Yhdistystoiminnan toimintatapojen uudistaminen ja vapaaehtoistyön kehittäminen.

Yhdistystoiminnan ja vapaaehtoistyön merkitys on suuri. Maaseudun harrastustoiminta perustuu pääosin yhdistysten toimintaan. Vertaistuki, talkootyö ja monet, julkisen sektorinkin näkökulmasta tärkeät, avustamis- ja saattajapalvelut perustuvat yhdistys- ja vapaaehtoistoimintaan. Näillä on myös suuri merkitys hyvinvoinnin ylläpitäjänä ja luojina.

5. Liikennepalvelujen kehittäminen.

Kirkonkylät palvelukeskuksina hankkeen kaikissa piloteissa yksi keskeisimpiä esiin nousseita asioita ja ongelmia olivat heikot, jopa olemattomat liikennepalvelut. Uuden liikennepalvelulain ja sen yhteydessä tehdyn Kela-kyytien kilpailutuksen jälkeen ongelmat pahenivat. Yksittäisen kunnan on lähes mahdotonta löytää ratkaisuja. Hankkeen aikana selvisi, ettei ole maakunnallista tai alueellista tahoja, jolle liikennepalvelujen kehittäminen kuuluu. Niiden kehittäminen on tärkeää palvelujen saatavuuden ja saavutettavuuden, yritystoiminnan kannattavuuden (liikenne, matkailu, hoiva, korjaamoyms.) sekä julkisen sektorin kustannusten näkökulmasta. Kehittämistä voidaan tarkastella uudenlaisten palvelumuotojen kehittämien tapojen yhteydessä.

6. Maaseudun kehittäminen maakunnan ohjelmiin ja strategioihin (organisaatiot ja kehittämisohjelmat).

Maaseudun kehittämisen haasteet ja sen elinvoiman merkitys koko maakunnan tasolla tulisi tunnistaa ja kirjoittaa ohjelmiin ja strategioihin. Lisäksi tarvitaan tahoja, jotka vastaisivat kehittämishankkeiden tekemisestä ja hallinnoinnista koordinoitusti.

7. Hallitusohjelma ja lainsäädäntö

Monet ongelmat ovat kuitenkin mittaluokaltaan niin isoja ja juontavat juurensa valtakunnan tason poliittiseen päätöksentekoon ja lainsäädäntöön, ettei niitä ratkaista yksin kunnissa olevilla resursseilla ja päätöksillä. Maaseudun merkitys ja hyöty tulisi tunnistaa hallitusohjelmassa ja lakeja säädettäessä. Erityisesti lainsäädännön osalta tulisi tehdä vaikutusten arviointia huolellisemmin, maaseutuvaikutusten. Lakien negatiivisista vaikutuksista maaseutuun on monia, viimeisimpänä liikennepalvelulaki.

8. Hankkeen tulosten levittäminen hankkeen päättymisen jälkeen

Hankkeen tulosten levittämiselle hankkeen päättymisen jälkeen tulisi löytää resurssit sekä toimiva toimintatapa. Hanketyöntekijöillä usein työsuhte päättyy hankkeen päättyessä, koska hankkeen rahoitus päättyy. Hyvän ja vaikuttavan hankkeen tuloksista monet ovat kiinnostuneita ja haluaisivat kuulla lisää. Tämän hankkeen tapauksessa yhteydenottoja on tullut useamman kuukauden ajan.